

Verklarende woordenlijst bij 'Hoe bestaat het!'

Deze lijst is opgesteld door de redactie van het Reformatorisch Dagblad en maakt geen onderdeel uit van de oorspronkelijke Engelse tekst van Hoe Bestaat Het! (Creation Answers Book).

Voor opmerkingen, aanvullingen en contact met de opsteller, gelieve via het contactformulier van de website te mailen met de wetenschapsredactie.

aanname:	<i>hypothese, uitgangspunt, vooronderstelling</i>
aanpassing:	<i>genetische modificatie, natuurlijke selectie</i>
aantrekkingskracht:	<i>gravitatie</i>
aanvangsomstandigheden:	startsituatie op het moment dat <i>radioactief verval</i> begint (in context van radiometrische datering)
aanvalsuitrusting:	<i>VAU</i>
aapmens:	<i>hominide</i>
aarde:	Hebreeuws. <i>eretz</i> = aarde; de planeet waarop mensen wonen, of aardoppervlak, of grond; derde <i>planeet</i> van ons <i>zonnestelsel</i> , om de <i>zon</i> draaiend in een baan tussen die van de <i>Venus</i> en <i>Mars</i> ; heeft een maan. De Aarde bevindt zich gemiddeld op 149,6 miljoen km van de zon en heeft 365,25 aardse dagen nodig om een omloop rond de zon te voltooien.
aardmagnetisch veld:	het magnetisch veld dat de aarde omringt; beschermt de planeet tegen de <i>radioactieve straling</i> van de <i>zonnewind</i> . Het aardmagnetisch veld neemt af met ca. 5% per eeuw.
aardkorst:	buitenste gestolde laag van de aarde; bestaat voornamelijk uit <i>gesteenten</i> ; gemiddelde dikte onder continenten 40 kilometer, onder oceanen 8 kilometer.
aardlaag:	een gesteente laag, bijvoorbeeld een sedimentaire laag of vulkanische gesteentelaag.
aardmantel:	laag die ligt tussen de <i>aardkorst en kern</i> en zich tussen 30 en 2900 km diep onder het aardoppervlak bevindt.
aardplaat:	<i>tektonische plaat</i>
abiogenese:	het (hypothetische) ontstaan van leven uit niet levende materie; aangehangen door met name <i>naturalistische evolutionisten</i> .
aboriginal:	Latijn: <i>ab</i> = van, <i>origine</i> = oorsprong; aanduiding voor de oorspronkelijke bewoner van Australië.
abortus:	meestal gebruikt voor 'abortus provocatus lege artis' of opzettelijke vruchtafrijving; medische term voor het voortijdig afbreken van een zwangerschap door (medisch) ingrijpen.
absolute nulpunt:	Het punt waarop geen <i>thermische energie</i> meer aanwezig is; moleculen bewegen in deze omstandigheden niet meer. De temperatuur is gelijk aan 0 K of -273,15 °C. Het heelal heeft nu een gemiddelde temperatuur van 2,73 K of -270,42 °C.
academisch:	Grieks <i>Akadèmeia</i> , filosofenschool van Plato; genoemd naar de Griekse held <i>Akadèmos</i> ; synoniem voor <i>wetenschappelijk</i> .

achtergrondstraling:	ioniserende straling uit natuurlijke bronnen die altijd in het leefmilieu; afkomstig uit het universum, van de zon, en van het verval van radioactieve elementen in de aardkorst, in de bouwmaterialen van onze huizen en in ons eigen lichaam.
achtergrondstraling (kosmisch):	warmtestraling vanuit het <i>heelal</i> met een uniforme <i>temperatuur</i> van 2,73 K of -270,42 °C; restant van de warmtestraling die is uitgezonden tijdens de vermeende <i>oerknal</i> .
Adam:	'rode aarde', eerste mens, door God geschapen uit aardse stof (<i>Genesis 1</i>).
adenine:	een van de vier basen uit het <i>DNA</i> ; vormt in dubbelstrengs DNA een verbinding met <i>thymine</i> .
aerodynamica:	Grieks: <i>aèr</i> = lucht, <i>dunamis</i> = kracht; <i>wetenschap</i> die stroming van gassen bestudeert.
aerosol:	zeer kleine vaste of vloeibare deeltjes opgelost in een gas.
afgod:	valse of onechte god, volgens de kerkvader Augustinus is dit een demon of duivel.
afzetting:	door een <i>transporterend medium</i> neergelegd materiaal, zoals bijvoorbeeld grind en zand.
afzettinglaag:	een door een <i>transporterend medium</i> afgezette laag. aardlaag, meestal bestaande uit versteend materiaal, dat tijdens de <i>zondvloed</i> of een andere overstroming is afgezet op het bestaande landoppervlak
agnosticisme:	Grieks: <i>a</i> = niet, <i>gnosis</i> = weten; gedachtengoed dat geen bevestigende of ontkenkende uitspraken wil doen over het bestaan van bovennatuurlijke verschijnselen.
albino:	genetische afwijking die het ontbreken van het pigment melanine in haar of huid veroorzaakt; resulteert in een gedeeltelijk of geheel witte huid en rode ogen.
alfadeeltje:	bestaat uit twee protonen en twee neutronen en gelijk aan de kern van een ⁴ He heliumisotoop, aangeduid met He ²⁺ .
alfastraling:	de meest voorkomende vorm van <i>ioniserende straling</i> , waarbij <i>alfadeeltjes</i> vrijkomen.
alfaverval:	<i>radioactief verval</i> waarbij <i>alfastraling</i> vrijkomt, meestal bij grotere <i>atoomkernen</i>
alien:	Engels: 'vreemdeling'; benaming voor veronderstelde buitenaardse wezens.
allegorie:	metafoor, personificatie of vergeestelijking van een begrip of geschiedenis.
almacht:	volmaakte eigenschap van <i>God</i> , waardoor er niet iets is wat Hij niet kan.{kromme zin, oude omschrijving liever laten staan:} Hij alles kan wat hij wil.{def. uit Redelijke Godsdienst Brakel}
Alpha Centauri:	helderste <i>ster</i> in het sterrenbeeld Stier (Centaurus); bevindt zich van alle sterren het dichtst bij ons <i>zonnestelsel</i> ; afstand tot de <i>zon</i> bedraagt 4,36 <i>lichtjaar</i> ; <i>dubbelster</i> met Proxima Centauri
Ambrosius:	<i>kerkvader</i> (339-397), <i>bisschop</i> te Milaan.

amfibie:	Grieks: amphi-bios = dubbel-levend; dieren die zowel in het water als op het land kunnen overleven.
aminozuur:	organische verbinding, bouwsteen van eiwitten (proteïnen)
amoëbe:	eencellig <i>organisme</i> dat bestaat uit protoplasma met één of meerdere <i>celkernen</i> ; behoort tot de <i>pseudopoda</i> .
anatomie:	Grieks: aná = open, tomé = snede: <i>ontleedkunde</i> , biologische <i>wetenschap</i> die de structuur en de organisatie van <i>organismen</i> bestudeert.
Anaximander:	Grieks: ànax = heerser, anèr = man; heerser over de mannen; tweede natuurfilosoof (zesde eeuw voor Christus), leerling van Thales van Milete.
andesiet:	grijs tot zwart vulkanisch gesteente.
Andreasbreuk:	of San Andreas-breuk; <i>transforme</i> breuklijn in Californië van bijna 1300 kilometer lang.
animisme:	religie die aan alle levende en levenloze zaken een ziel toekent;, geesten- en voorouderverering zijn erg belangrijk in deze religie
ankylosaurus:	Grieks: ankylos = stijf, sauros = hagedis; plantenetende <i>dinosaurus</i> die volledig was bedekt met beenderplaten.
annihilatie:	omzetting van <i>materie</i> in <i>energie</i> ($E=mc^2$)
anomalie:	<i>feit</i> of verschijnsel, of tegenspraak in een theorie die binnen een bepaald <i>model</i> of <i>paradigma</i> niet verklaard kan worden.
antilichaam:	of antistof; <i>eiwit</i> , door de mens en andere gewervelde dieren gemaakt om een lichaamsvreemde stof of lichaamsvreemde <i>cel</i> te bestrijden.
antimaterie:	materie, waarvan fysische eigenschappen dezelfde zijn, maar andere eigenschappen (waaronder de lading) precies tegengesteld aan gewone materie; als een deeltje met zijn antideeltje botst, <i>annihileren</i> ze elkaar.
antropologie:	Grieks: antropos = mens, logos = woord, leer; <i>wetenschap</i> die de <i>mens</i> bestudeert.
apatosaurus:	Grieks: ápatélios = bedriegelijk, sauros = hagedis; enorme plantenetende <i>dinosaurus</i> met lange staart, lange nek en kleine kop.
apostel:	iemand die gezonden is door <i>Jezus</i> om het <i>Evangelie</i> te verspreiden.
appendix:	wormvormig aanhangsel van de blinde darm; tot 15 cm lang aanhangsel van de darm in het verlengde van het <i>caecum</i> .
AR:	(algemene) <i>relativiteitstheorie</i>
Ararat:	met 5137 m de hoogste en grootste berg van Turkije; het gebergte van Ararat waar de <i>ark</i> aan het einde van de <i>zondvloed</i> landde, lag waarschijnlijk ergens anders.
archeologie:	Grieks: archaios = oud, logia = woord, leer; <i>wetenschap</i> die aan de hand van materiële overblijfselen van oude culturen het verleden probeert te reconstrueren
archaeopteryx:	Grieks: archaios = oud en pteryx = veer; uitgestorven vogelsoort. Wordt in evolutionistische kringen beschouwt als een van de belangrijkste

bekende fossiele overgangsvormen tussen niet-vliegende reptielen en vogels.

argon:	scheikundig <i>element</i> met symbool Ar en <i>atoomnummer</i> 18; komt voor als edelgas in de <i>atmosfeer</i> ; er bestaan drie <i>stabiele isotopen</i> : ³⁶ Ar, ³⁸ Ar en ⁴⁰ Ar
argon-40:	<i>stabiel dochterisotoop</i> in de <i>kalium-argonvervalreeks</i> , <i>chemische notatie</i> ⁴⁰ Ar.
arische ras:	ontleend aan Sanskriet voor 'edel'. Het Arische ras (Europeanen, Perzen en Indiërs) werd superieur beschouwd ten opzichte van andere volkeren, in het bijzonder het Semitische ras (onder wie de Joden). Het Nazi regime zag de blonde, blauwogige Germaan als de ultieme Ariër. .
ark:	immens vaartuig met lengte 300 el, breedte 50 el en hoogte 30 el, Er bestaan verschillende el-maten. De meest bekende el-maten uit de oudheid variëren van 45 cm tot 65 cm. Op basis van de kleinste elmaat (volgens de afmetingen in Hoe bestaat het!) levert dat 137 bij 23 bij 14 meter en een inhoud van 43.200 kubieke meter; bevatte naar schatting zo'n 16.000 dieren met de gemiddelde grootte van een schaap, goed voor nog geen 5 procent van de beschikbare ruimte.
artefact:	ieder verplaatsbaar voorwerp dat door de mens is gemaakt, bewerkt of gebruikt.
arthritis:	ontsteking van de gewrichten door reumatische aandoeningen, verwondingen of bacteriële ontstekingen.
asteroïde:	of planetoïde; zijn stukken <i>materie</i> in ons <i>zonnestelsel</i> die zich evenals <i>planeten</i> in een baan om de zon bewegen. Er zijn er inmiddels ruim 300.000 bekend; sommigen hebben een doorsnede van meer dan 1000 kilometer.
astronomie:	Grieks: astron = ster, nomos = wet; sterrenkunde, wetenschap die het <i>heelal</i> bestudeert
atheïsme:	religie die het ontstaan van God ontkent
atmosfeer:	<i>dampkring</i> de aardse dampkring bestaat (op zeeniveau) voornamelijk uit: <i>stikstof</i> (78 procent), <i>zuurstof</i> (21 procent), <i>argon</i> (0,9 procent), <i>koolstofdioxide</i> (0,04 procent) en variërende hoeveelheden waterdamp.
atmosferische convectie:	op grote schaal verplaatsing van lucht in de <i>atmosfeer</i> .
atoom:	kleinste meestal stabiele deeltje, waaruit de meeste stoffen zijn opgebouwd; bestaat uit een <i>atoomkern</i> met daarom heen een wolk <i>elektronen</i> .
atoomkern:	bestaat uit twee soorten subatomaire deeltjes of nucleonen: <i>protonen</i> en <i>neutronen</i> .
atoomklok:	klok die als basis voor zijn tijdmeting gebruik maakt van de trillingen van atomen; frequentie van deze trillingen is zodanig constant en onafhankelijk van de omgeving, dat de afwijking van een atoomklok veelal slechts ongeveer 1 seconde per 30 miljoen jaar bedraagt.
atoomnummer:	het aantal <i>protonen</i> in de <i>atoomkern</i> ; is bepalend voor het type <i>element</i> en zijn plaats in het <i>periodiek systeem</i> der elementen.
atoomsoort:	synoniem voor <i>element</i> .

Augustinus:	<i>kerkvader</i> (354-430); <i>bisschop</i> van het Noord-Afrikaanse Hippo; bekend door onder meer zijn Belijdenissen en zijn Stad Gods.
australopithecus afarensis:	Latijn: zuidelijke aap uit Ethiopië; beter bekend als Lucy; heeft polsbeenderen met het sluitmechanisme van een aap die op zijn knokkels loopt; lijkt erg veel op de dwergchimpansee of bonobo, sommige evolutionisten beschouwen het nog steeds als <i>missing link</i> in de menselijke stamboom.
australopithecus africanus:	Latijn: 'zuidelijke aap uit Afrika', lijkt zeer veel op een aap; ook <i>evolutionisten</i> beschouwen het niet langer als een <i>missing link</i> .
australopithecus ramidus:	Latijn: 'zuidelijke aap, die wortels eet', aapachtige die door <i>paleontologen</i> ooit als mogelijke voorouder van de mens werd gezien.
autopsie:	inwendige lijkschouwing om de doodsoorzaak of een ziekteproces te achterhalen.
Babel:	<i>toren van Babel</i>
Bach, Johann, Sebastian:	(1685-1750) Duits organist, componist, klavecijnist, violist, muziekpedagoog en dirigent van barokmuziek; algemeen gezien als de grootste en invloedrijkste componist uit de gehele geschiedenis van de klassieke muziek.
bacterie:	ééncellig micro-organisme; kunnen zich snel vermeerderen; prokaryoot en heeft dus geen celkern, zodat het erfelijke materiaal rond zweeft in het cytoplasma.
Baer, von:	<i>Von Baer</i>
baptistme:	protestantse stroming die de doop door onderdompeling hanteert, toegepast op (bijna) volwassenen.
basalt:	<i>vulkanisch stollingsgesteente</i> dat ontstaat als <i>lava</i> met veel zware <i>elementen</i> erin stolt.
basenpaar:	combinatie van twee <i>nucleotiden</i> in de dubbele helixstreng van het <i>DNA</i> .
Basilius de Grote:	of Basilius van Ceasarea, <i>kerkvader</i> (300-379); <i>bisschop</i> van Ceasarea.
basisplan:	grondplan, waarnaar God dieren en planten heeft vormgegeven, waardoor overeenkomsten in bouw en fysiologie aanwezig zijn bij verder verschillende dieren.
basissoort:	<i>basistype</i>
basistype:	plant- en diersoorten, zoals door God geschapen 'naar hun aard'. Het wetenschappelijke soortbegrip omvat tegenwoordig een beperkter groep dieren veronderstelt dan het bijbelse begrip "aard" inhoudt. Dieren van dezelfde "aard" zijn bijvoorbeeld katachtigen, runderen of de groep die paarden, ezels en zebra's of de groep die schapen en geiten bevat. Al de variaties in die groepen zijn in de loop der jaren ontstaan ofwel door natuurlijke selectie ofwel door bewust kruisen en fokken. Onderling kunnen ze wel kruisen, maar de grenzen van de "aard" kunnen ze niet overschrijden.
bastaaard:	hybride of kruising het resultaat van seksuele voortplanting van twee verschillende planten of dieren, binnen de 'aard'.
beginconditie:	uitgangssituatie, voordat veranderende processen zijn begonnen.

beginne:	Genesis 1:1: In den beginne = begin van de gehele kosmos, tijd, materie, ruimte en energie.
behemah:	Hebreeuws; <i>vee</i> , gewervelde landdieren.
behemoth:	reusachtig dier beschreven in Job 40, de gegeven beschrijving in Job 40 doet vermoeden dat het hier gaat om een grote dinosauriër zoals bijvoorbeeld een <i>Diplodocus</i> or a <i>Brachiosaurus</i> .
Beowulf:	legendarische hoofdpersoon uit het vroeg-middeleeuwse Angelsaksische gedicht Beowulf, één van de oudst bewaard gebleven literaire werken.
bepalingsmethodiek:	<i>meetmethode</i>
Beringstraat:	zeestraat gelegen tussen de Grote Oceaan en de Noordelijke IJsee, scheidt Rusland van Alaska.
bestuiver:	verplaatst stuifmeelkorrels naar de eicel van een plant; onderscheiden in bestuiving door insecten (entomogamie): bijen, hommels, motten, kevers; bestuiving door dieren als vogels (ornithogamie) of vleermuizen (cheiropterogamie), kolibrie, slakken (malacogamie genoemd), bestuiving door de wind (anemogamie) bij gras en boomsoorten als wilg, berk, eik; bestuiving met behulp van water (hydrogamie) doordat het stuifmeel drijft.
bètadeeltje:	<i>elektron of positron</i> .
bètastraling:	<i>ioniserende straling</i> , bestaande uit <i>elektronen of positronen</i> .
bètaverval:	<i>radioactief verval</i> , waarbij een atoomkern een <i>elektron of positron</i> uitzendt.
bevolkingsexplosie:	zeer snelle bevolkingstoename
bevolkingsgroep:	<i>ras</i>
bewijs:	<i>feit</i>
bewijslast:	<i>bewijsmateriaal</i>
bewijsmateriaal	De geobserveerde gegevens die door een theorie of model <i>verklaart</i> moeten worden; synoniemen: feiten, waarnemingen; niet te verwarren met <i>bewijs</i> .
bewustzijnsniveau:	de mate waarop bepaalde diersoorten beschikken over denkvermogen.
bifida:	ruggenmerg
Big Bang:	<i>oerknal</i> waaruit volgens de evolutietheorie het heelal is ontstaan.
Bijbel:	Gods geïnspireerde Woord; in deze uitgave is meestal de <i>Statenvertaling</i> gebruikt.
bijbelse profetie:	waarheidsgetrouwe voorzegging of spreken van God
bijbelse tijdsschaal:	tijdrekening die uitgaat van de geslachtsregisters in de <i>Bijbel</i> ; gebruikt makend hiervan kan de schepping worden bepaald op ca 4000 jaar voor Christus.
bijschildklier:	kliertjes aan weerszijden de boven- en onderkant van de schildklier ter grootte van een erwten; produceren parathyroïdhormoon (PTH), dat de calciumspiegel in het bloed verhoogt.

binair:	tweetallige getalsysteem, waarin een getal wordt voorgesteld door een rijtje van de cijfers 0 en 1; in deze context een bit genoemd.
binnenzee:	een zee die door een nauwe zeestraat verbonden is met andere zeeën of oceanen of een zee die volledig ingesloten is door land.
biogenetische wet:	foutieve en fraudulente <i>theorie</i> van Ernst Hackel; veronderstelt dat elk <i>organisme</i> tijdens zijn embryonale ontwikkeling tot de uiteindelijke volwassen vorm alle stadia van zijn <i>evolutie</i> doorloopt.
biologie:	Grieks: bios = leven, logos = woord, leer; <i>wetenschap</i> van levende <i>organismen</i> , levensvormen en levensverschijnselen.
biologische informatie:	<i>genetische informatie</i>
biosfeer:	Grieks: bios = leven, sphaira = bol; gedeelte van de aarde waar leven mogelijk is; bevindt zich in de <i>hydrosfeer</i> , de <i>atmosfeer</i> en de <i>lithosfeer</i> .
bisschop:	Grieks: epi-skopos = op-zichter; is een geestelijke in de hiërarchie van onder andere de rooms-katholieke kerk en de orthodoxe kerk,
blindedarm:	of <i>caecum</i> ; blind eindigende zak van de dikke darm die zich bij de mens rechts onder in de buik bevindt.
bloedstollingsmechanisme:	of coagulatie; <i>complex systeem</i> ; proces waardoor bloed dat aan de lucht of aan andere oppervlakken dan de binnenkant van het vaatstelsel wordt blootgesteld klontert en hard wordt.
bloedstollingssysteem:	<i>bloedstollingsmechanisme</i>
bodemverheffing:	stijging van de bodem ten opzichte van de zeespiegel.
Boeing:	een Amerikaans lucht- en ruimtevaartbedrijf, opgericht door William Edward Boeing; het hoofdkantoor staat in Chicago; wereldwijd de grootste producent van vliegtuigen gemeten naar omzet.
boemerang:	krom gebogen voorwerp, meestal van hout, dat het profiel van een vliegtuigvleugel heeft, en na het wegwerpen weer terug kan komen; bekend van de <i>aboriginals</i> .
bohu:	<i>tohu va bohu</i>
botziekte:	<i>rachitis, arthritis</i>
boxermotor:	verbrandingsmotor met als kenmerk dat de cilinderparen (bijna) recht tegenover elkaar zijn gepositioneerd, zodat het motorblok minder hoog is.
brachiopoden:	Latijns: brachium = arm, poda = voet; stam (<i>rang</i>) van het dierenrijk met nog geen 300 levende soorten, bestaande uit vastzittende dieren met een tweekleppige schelp, waarbij de beide kleppen verschillend zijn van vorm en grootte.
brachiosaurus:	Grieks: brachios = arm, sauros = hagedis; armhagedis; plantenetende <i>dinosaurus</i> met lange poten, een lange nek en een korte staart.
branchia:	Grieks: brachchia = kieuw; verouderde term
brandpunt:	of focus; plaats waar de stralen van een puntvormige, 'oneindig' ver verwijderde lichtbron (die dus parallel lopen) na breking door een positieve lens samenkomen.

breedtegraad:	samen met de lengtegraad een geografische positieaanduiding in bolcoördinaten; de breedtegraad van een plek op <i>aarde</i> is de hoek die de verbindinglijn tussen die plek en het middelpunt van de aarde met het vlak van de evenaar maakt.
breuk:	plaats waarlangs een verschuiving in de <i>gesteenten</i> heeft plaatsgehad.
breuklijn:	gebieden waar de <i>tektonische platen</i> tegen elkaar liggen.
broeikaseffect:	Het effect dat door <i>broeikasgassen</i> in de <i>atmosfeer</i> warmte van de zon wordt vastgehouden. Hierdoor ontstaat een relatief hoge temperatuur bij het aardoppervlak.
broeikasgas:	gassen die in de <i>atmosfeer</i> bijdragen aan de hogere temperatuur van de aarde; bekende broeikasgassen zijn methaan en koolstofdioxide
broodje-aap-verhaal:	<i>mythe</i>
buideldier:	zoogdier; de vrouwtjes hebben twee baarmoeders en meestal een buidel, een huidplooï, waarin de tepels van het dier liggen.
buitenaards:	niet van de aarde, <i>alien</i>
buitenbijbels:	niet ontleend aan de <i>Bijbel</i> .
buurplaneet:	vanuit aards perspectief: synoniem voor <i>Mars</i> of <i>Venus</i>
¹² C:	een van de op aarde voorkomende koolstof isotopen, de kern van het element bestaat uit 6 protonen en 6 neutronen
¹⁴ C:	een van de op aarde voorkomende koolstof isotopen, de kern van het element bestaat uit 6 protonen en 8 neutronen
caecum:	<i>blindedarm</i>
caecotrofie:	omzetting van plantaardig eiwit in hoogwaardig bacterieel eiwit en de vertering van ruwvezel onder invloed van bijnierhormonen, vergelijkbaar met de vertering in de voormagen van herkauwers. Dit proces vindt bij haasachtigen plaats in de caecum.
Calvijn, Johannes:	(1509-1564); reformator; predikant en hoogleraar te Genève; bekend door onder meer zijn <i>Institutie</i> en zijn <i>Commentaren</i> .
canyon:	diep dal met steile (rots)wanden
capillair:	buisje met kleine diameter
carcharodontosauriër:	Grieks: karcharo = gekarteld, odonto = tand , sauros = hagedis; groep reusachtige vleesetende dinosauriërs, waartoe de <i>tyrannosaurus rex</i> , de <i>giganotosaurus</i> en de mapusaurus behoren
cataclysmie:	Grieks: cataclysmos = natuurramp, benaming van de <i>zondvloed</i> in het <i>Nieuwe Testament</i> .
cel:	kleinste eenheid waaruit ieder <i>organisme</i> is opgebouwd (dat geclassificeerd is als levend); bevat alle <i>genetische informatie</i> van dat organisme.
celkern:	een specifiek celorganel (onderdeel) waarin het <i>DNA</i> is opgeslagen.

celplasma:	of cytoplasma; stroperige vloeistof die bestaat uit water met allerlei opgeloste stoffen.
Celsus, Aurelius Cornelius:	(ca. 178) Romeins filosoof; schreef een kritisch boek over het christelijk geloof.
cephalopoda:	Latijn: 'koppotigen'; klasse (<i>rang</i>) van inktvissen.
chayyah:	Hebreeuws: <i>nephesh chayyah</i> = alle levende ziel; dieren
chemie:	<i>scheikunde</i>
cherub:	Hebreeuws: keroev = engelen, die in rang volgen na de serafijnen.
chromosoom:	Grieks: chroma = kleur, soma = lichaam; drager van een deel van het DNA van een (meercellig) <i>organisme</i> .
chronologie:	Grieks: chronos = tijd, logos = woord, tijdrekenkunde onderdeel van vakgebied geschiedenis; opeenvolging van tijd
Chrysostomus, Johannes:	Grieks: chrusóstomos = gulden mond; <i>kerkvader</i> (345-407) <i>bisschop</i> van Constantinopel (Istanbul).
cirkelredenering:	drogreden die volgt uit een manier van redeneren waarbij vooraf als juist wordt aangenomen wat nog bewezen moet worden.
classificatie:	<i>rang</i>
coelacant:	kwastvinnige vis, waarvan op basis van het fossielen verslag werd veronderstelde dat deze was uitgestorven, wat later niet het geval bleek te zijn. De coelacant geldt als het standaard voorbeeld van een levend fossiel.
complex systeem:	ingewikkeld systeem of structuur die is samengesteld uit samenwerkende delen. Vaak gebruikt in combinatie met <i>onherleidbaar complex</i> , wat aangeeft dat het bestaan uit delen, die niet onafhankelijk van elkaar kunnen functioneren.
compsognathus:	Grieks: 'elegante kaak'; kleine vleesetende <i>dinosauriër</i> , die op de achterpoten liep.
concordante afzetting:	afzettingsslaag die parallel is afgezet op de onderliggende laag.
concordiacurve:	grafiek die de overeenkomst aangeeft in het radioactief verval van verschillende elementen.
confuciusornis:	Grieks: 'confuciusvogel'; uitgestorven vogel; ongeveer zo groot als een kraai
constante:	<i>wetenschappelijk</i> begrip dat onveranderlijkheid uitdrukt
Constantijn de Grote:	Flavius Valerius Aurelius Constantinus (280-337); keizer van Rome, maakte het christendom tot staatsgodsdienst.
continent:	grote landmassa die niet met ander landmassa's verbonden is.
continentale drift:	<i>continentverschuiving</i>
continentendrift:	<i>continentverschuiving</i>
continentverschuiving:	verschijnsel dat continenten langzaam verschuiven; wordt veroorzaakt door <i>platentektoniek</i> .

convectie:	stroming van <i>magma</i> in de <i>aardmantel</i>
convergente beweging:	naar elkaar toe schuiven van aardschollen door <i>platentektoniek</i> .
coproliet:	Grieks: copros = mest, lithos = steen; versteend uitwerpsel.
creatie:	<i>schepping</i>
creationisme:	Latijn: creatio = schepping; het geloof in een goddelijke <i>schepping</i> .
creationist:	iemand die uitgaat van de <i>Bijbel</i> bij de bestudering van de ouderdom van de aarde, <i>gesteenten</i> en <i>fossielen</i> .
crossbedding:	<i>sedimentaire</i> structuur van schuin afgezette sedimentlagen; wordt veroorzaakt door wind en stromend water.
Cuvier, Georges:	(1769–1832), Frans <i>geoloog</i> , patholoog-anatoom, <i>zoöloog</i> en <i>paleontoloog</i> ; leerde een opeenvolging van verschillende prehistorische werelden, ieder met zijn eigen flora en fauna, een scheppende goddelijke macht vult de aarde steeds weer opnieuw nadat die geheel of per continent door een <i>catastrofe</i> ontvolkt is.
cytoplasma:	<i>celplasma</i>
cytosine:	een van de vier basen uit het <i>DNA</i> ; vormt in dubbelstrengs DNA een verbinding met <i>guanine</i> .
dag-periodetheorie:	theorie dat de <i>scheppingsdagen</i> perioden zijn van onbepaalde tijd. Valt onder theorieën die uitgaan van een oude (miljoenen jaren) aarde; <i>oudeaardecreationisme</i> .
dag-tijdperktheorie:	<i>dag-periodetheorie</i>
dampkring:	<i>atmosfeer</i>
Darwin:	Charles Robert Darwin 12 februari 1809 – 19 april 1882, grondlegger van het <i>Darwinisme</i> .
darwinisme:	theorie over het ontstaan van soorten door een proces van geleidelijke ontwikkeling van minder ontwikkeld organisme tot meer ontwikkeld organisme gebruik makend van het proces van <i>overleving van de sterkste</i> door <i>natuurlijke selectie</i> .
dateren:	het bepalen van de ouderdom van <i>gesteenten</i> of <i>fossielen</i> of andere <i>tastbare zaken</i> .
dateringsmethode:	een methode om de leeftijd van iets te bepalen, zoals bijvoorbeeld <i>radiometrische datering</i>
dateringsspel:	<i>manipuleren</i>
Dawkins, Richard:	(1941); Brits <i>etholoog</i> , evolutiebioloog en een van de bekendste populair-wetenschappelijke schrijvers over de <i>evolutietheorie</i> ; Hij is een uitgesproken <i>atheïst</i> , seculier <i>humanist</i> , scepticus en aanhanger van de brights-beweging.
degeneratie:	het feit dat <i>organismen</i> nuttige <i>genetische informatie</i> verliezen door <i>mutaties</i> in de <i>genetische informatie</i>
dendrochronologie:	<i>jaarringonderzoek</i> , een dateringsmethode door de jaarringen van bomen te onderzoeken

desoxyribonucleïnezuur:	<i>DNA</i>
Deuteronomist:	<i>JEDP-hypothese</i>
devolutie:	<i>degeneratie</i>
diabase:	of doleriet; intrusie- of indringingsgesteente bestaande uit <i>vulkanisch basalt</i> .
dichtheid:	soortelijke massa, de massa per volume-eenheid, volgens het SI uitgedrukt in kilogram per kubieke meter.
diepzeetrog:	langgerekte diepe inzinkingen tot ruim 10 kilometer diepte langs de randen van de oceanen.
dinosauriër:	Grieks: deinos = verschrikkelijk, sauros = hagedis; groep reptielen waarvan de meeste soorten inmiddels uitgestorven zijn; onder evolutionisten bestaat ruime acceptatie van de theorie dat vogels de laatst overgebleven dinosauriërs zijn.
dinosauriërsterte:	massaal uitsterven van dinosauriërs; volgens evolutionisten door een zware <i>meteorietinslag</i> 60 miljoen jaar geleden; volgens de Anglo-Amerikaanse <i>creationistische</i> opvatting tijdens de <i>zondvloed</i> en volgens de Europese creationistische opvatting in de periode na de zondvloed door tsunamies die ontstonden door meteorietinslagen na de zondvloed.
Diocletianus:	Gaius Aurelius Valerius Diocletianus (242-316), keizer van Rome, heftig vervolger van christenen.
diplodocus:	Grieks: duplos = dubbel, docus = balk; grote viervoetige planteneterende <i>dinosauriër</i> .
discordante afzetting:	<i>afzettingslaag</i> met een hoekverschil ten opzichte van de onderliggende lagen.
divergente beweging:	uit elkaar schuiven van <i>platen</i> door <i>platentektoniek</i> .
DNA:	<i>desoxyribonucleïnezuur</i> , de drager van erfelijke informatie in alle bekende organismen.
DNA-homologie:	Grieks: homologein = gelijkheid; overeenkomst in <i>DNA-sequentie</i> .
DNA-sequentie:	volgorde van <i>nucleotiden</i> in een <i>DNA</i> -streng; er zijn zeer veel volgorden van nucleotiden mogelijk waardoor unieke <i>genetische informatie</i> gecodeerd wordt.
dochterisotoop:	<i>isotoop</i> dat ontstaat na <i>radioactief verval</i> van een <i>moederisotoop</i> .
documentairehypothese:	<i>JEDP-hypothese</i>
dolomiet:	of bitterspaat, bestaat grotendeels uit calciummagnesiumcarbonaat met de chemische formule $\text{CaMg}(\text{CO}_3)_2$.
donkere materie:	<i>materie</i> die er volgens de <i>oerknaltheorie</i> zou moeten zijn, maar die niet kan worden waargenomen. De hoeveelheid zichtbare materie maakt slechts 4 procent van het totaal uit in het heelal en is onvoldoende om het gedrag van sterrenstelsels te kunnen verklaren.
dubbelster:	twee <i>sterren</i> die om elkaar heen bewegen.

elektromagnetische straling:	straling bestaande uit elektrische en magnetische golven, die zich (in vacuum) met de lichtsnelheid voortbewegen. Bijvoorbeeld licht en radiogolven
elektron:	negatief geladen elementair deeltje, dat gebonden kan zijn in een <i>atoom</i> of zich vrij in de ruimte bevindt.
element:	synoniem voor <i>atoomsoort</i> ; elementen worden van elkaar onderscheiden door het aantal <i>protonen</i> in de <i>atoomkern</i> ; een overzicht van alle elementen staat in het <i>periodiek systeem der elementen</i> .
embryo:	Grieks: embruon = ongeboren vrucht; vroegste stadium van de ontwikkeling van een <i>organisme</i> ; kenmerkt zich door snelle groei en deling van de cellen.
embryologie:	Grieks: embruon = ongeboren vrucht, logia = woord, leer; <i>wetenschap</i> die de vroege ontwikkeling van <i>organismen</i> bestudeert.
embryonale recapitulatie:	<i>biogenetische wet</i>
energie:	de potentie om arbeid te verrichten. Energie kan voorkomen in verschillende vormen, bv thermisch (warmte), kinetisch, magnetisch
entropie:	toestandgrootte die de mate van wanorde in een gesloten systeem weergeeft. Toenemende wanorde betekent een afname van de bruikbaarheid van de energie
eoanthropus:	Latijn: 'man van de dageraad'; of Piltdown-mens; veronderstelde <i>missing link</i> in de menselijke stamboom, die een vervalsing van menselijk fossielen bleek, samengesteld uit een menselijk schedeldak en de kaak van een orang-oetan.
erosie:	proces van slijtage van het aardoppervlak door de werking van de wind, het ijs, stromend water en zee.
erts:	gesteente dat een economisch winbare hoeveelheid van een bepaald metaal of <i>mineraal</i> bevat.
estuarium:	verbrede riviermonding, waar rivierwater en zeewater mengen, en waar getijdeverschil waarneembaar is.
ethiek:	zedenleer; de christelijke ethiek is gebaseerd op de <i>Tien geboden</i> .
ethologie:	Grieks: ethos = gedrag, logia = woord, leer; gedragsbiologie; onderdeel van biologie, waarin het gedrag van dieren centraal staat.
Eva:	'moeder van alle levenden', eerste vrouw, door God geschapen uit de rib van <i>Adam</i> .
evolutie:	geleidelijke ontwikkeling, van minder ontwikkeld tot meer ontwikkeld
evolutietheorie:	het denkbeeld dat de ene plantensoort of diersoort zich geleidelijk uit een andere soort ontwikkeld tijdens perioden van miljoenen jaren.
evolutionisme:	het geloof in geleidelijke ontwikkeling van minder ontwikkeld tot meer ontwikkeld (bv van microbe tot mens)
evolutionair paradigma:	<i>geloofssysteem</i> of <i>paradigma</i> dat uitgaat van evolutie 'van <i>molecuul</i> tot <i>mens</i> gedurende miljarden jaren'
exegese:	uitleg van de tekst van de Bijbel

extrapoleren:	het voorspellen of schatten van onbekende gegevens door een reeks getallen uit te breiden met getallen die buiten die reeks liggen.
faryngulastadium:	fase in de <i>embryonale</i> ontwikkeling waarin de <i>farynxbogen</i> zichtbaar zijn.
farynxboog:	of keelzakje, lichaamsstructuur van een <i>embryo</i> dat zich ontwikkelt tot de thymus (zwezerik), bijschildklier en middenoorkanalen.
feit:	gebeurtenis of omstandigheid waarvan de werkelijkheid vaststaat, die <i>zintuiglijk</i> kan worden waargenomen of instrumenteel gemeten.
foliumzuur:	vitamine B11, een wateroplosbaar vitamine.
fenotype:	het totaal van alle waarneembare kenmerken van een <i>organisme</i> . Het is het resultaat van het <i>genotype</i> van een individu en de invloed daarop van zijn omgeving.
fenylketonurie:	stofwisselingsaandoening bij jonge kinderen als gevolg van een gen-defect dat leidt tot een aangeboren enzym-defect; veroorzaakt een verhoogde concentratie fenylalanine in het bloed; lijders aan deze ziekte zijn meestal verstandelijk gehandicapt en hebben last van gedragsproblemen en huidaandoeningen.
fontein:	Hebreeuws: mayan = fontein of bron; openden bij de <i>zondvloed</i>
foraminiferen:	eencellige <i>organismen</i> met een kalkskelet: worden door hun veronderstelde snelle <i>evolutie</i> gebruikt als <i>gidsfossielen</i> om de ouderdom van <i>sedimentaire gesteenten</i> te bepalen (zie ook <i>cirkelredenering</i>).
formatie:	laag <i>gesteenten</i> die een overeenkomstige eigenschap hebben en daarom als één geheel worden gezien.
fossiel:	resten en sporen van planten en dieren die geconserveerd zijn in de aardbodem.
fossilisatie:	proces van fossiel vorming, meestal door uitwisseling van mineralen..
foton:	Grieks: photos = licht; lichtdeeltje zonder massa
fusiereactie:	samensmelten van <i>atoomkernen</i> , meestal van <i>waterstofatomen</i> ; hierbij wordt massa gedeeltelijk omgezet in energie.
fylum:	stam, rang in de taxonomische hiërarchie
fysica:	<i>natuurkunde</i>
Ga:	<i>giga-annum</i>
gammastraling:	onzichtbare, hoogenenergetische <i>elektromagnetische straling</i>
gammaverval:	<i>radioactief verval</i> , waarbij een <i>atoomkern</i> een gammafoton (lichtdeeltje) uitzendt.
gecorrigeerde datering:	<i>ouderdomsbepaling</i> met <i>dateringsmethoden</i> die <i>geijkt</i> zijn aan de bijbelse tijdlijn.
geiser:	IJslands: <i>að gjósa</i> = <i>spuiten of spuwen</i> : door aardwarmte verwarmde natuurlijke heetwaterbron, die geregeld stoom en heet water omhoog spuit; Geysir is de naam van de bekendste geiser in IJsland.
geloofssysteem:	<i>paradigma, evolutionair paradigma</i>

genenbron:	de complete variatie van <i>genetische informatie</i> binnen een soort of populatie.
genenpool:	<i>genenbron</i>
generatie:	alle individuen die via een bepaald aantal tussenstappen afstammen van een individu
Genesis:	eerste bijbelboek
genetica:	erfelijksleer; tak van de <i>biologie</i> die de erfelijke biologische kenmerken van de levende <i>organismen</i> en de wijze waarop ze worden overgedragen, bestudeert
genetische aanpassing:	<i>genetische modificatie</i>
genetische diversiteit:	variatie in het <i>genotype</i> van een <i>populatie</i> , een biologische <i>soort</i> of een ecosysteem;
genetische expressie:	<i>fenotype</i>
genetische informatie:	erfelijke informatie besloten in het DNA dat codeert voor het <i>organisme</i> waarin het zich bevindt.
genetische modificatie:	is het door de mens handmatig en gericht veranderen van de genen van een organisme en is een onderdeel van de gentechnologie.
genetische variatie:	<i>genetische diversiteit</i>
genotype:	volledige <i>genetische informatie</i> over de eigenschappen van een <i>organisme</i> . Deze informatie bevindt zich in de genen in het <i>DNA</i> .
geologie:	Grieks: geos = aarde, logos = woord; aardkunde, de wetenschap die de aarde, haar geschiedenis en de processen die haar vormen en gevormd hebben, bestudeert.
geoloog:	wetenschapper, die de <i>geologie</i> beoefent
geologische tijdperken:	evolutionaire indeling van de geschiedenis van de aarde in tijdsperiodes verbonden aan de aardlagen. De hoofdingeling betreft drie eons: Archeïcum, Proterozoïcum en Fanerozoïcum. Het Fanerozoïcum wordt weer ingedeeld in drie era's: Paleozoïcum, Mesozoïcum en Kenozoïcum. Op hun beurt worden era's weer ingedeeld in perioden. Voorbeelden van perioden uit het Paleozoïcum zijn het Carboon en het Perm, het Mesozoïcum bestaat uit het Trias, het Jura en het Krijt en het Kenozoïcum uit het Paleogeen, het Neogeen en het Kwartair.
geologische tijdschaal:	indeling van de geschiedenis van de Aarde in <i>geologische tijdperken</i> .
geslachtsregister:	opsomming van personen, die in mannelijke lijn van elkaar afstammen.
gesloten systeem:	een systeem dat geen materie of energie uitwisselt met de omgeving
gesteente:	vast materiaal dat bestaat uit één of meerdere <i>mineralen</i>
getijdebekken:	zeearm, die onder invloed staat van eb en vloed.
gidsfossiel:	<i>fossiel</i> dat gebruikt wordt om een <i>aardlaag</i> te dateren; is gebaseerd op de aanname dat verschillende aardlagen die dezelfde fossielen bevatten in de zelfde periode zijn afgezet.

giga-annum:	tijdperiode van 1 miljard jaar.
giganotosaurus:	Grieks: gigas = reus, notos = zuid; zeer grote vleesetende <i>dinosauriër</i> .
Gilgamesh-epos:	verbasterde versie van de <i>bijbelse zondvloedgeschiedenis</i> , afkomstig uit het oude Mesopotamië.
glaciaal:	<i>ijstijd</i>
glaciaal maximum:	moment waarop tijdens de <i>ijstijd</i> wereldwijd het meeste water als ijs was opgeslagen.
gletsjer:	ijsmassa die gevormd wordt op land en dik en groot genoeg is om bergafwaarts te stromen.
gletsjervorming:	heeft plaats als dikke sneeuwlagen door hun eigen gewicht aan de onderkant in verschillende fasen tot ijs worden verdicht.
God:	volgens de <i>Bijbel</i> : een almachtig, alomtegenwoordig geestelijk, niet materieel te bewijzen Wezen, dat Zelf geen begin of einde heeft, en Dat onze tijd, <i>materie</i> , <i>energie</i> en ruimte heeft geschapen.
gravitatie:	is een kracht waardoor twee massa's elkaar aantrekken.
groeiringen:	of <i>jaarringen</i> zijn herkenbare patronen op de doorsnee van dwars gezaagd boomhout; door deze ringen te bestuderen kan de leeftijd van de boom worden bepaald en informatie worden verkregen over klimatologische omstandigheden tijdens de groei
guanine:	een van de vier basen uit het <i>DNA</i> ; vormt in dubbelstrengs DNA een verbinding met <i>cytosine</i> .
halveringstijd:	<i>halfwaardetijd</i>
halfwaardetijd:	<i>halveringstijd</i> of <i>vervaltijd</i> ; verwachte levensduur van een instabiel <i>isotoop</i> ; de tijdsduur waarna van de oorspronkelijke hoeveelheid nog precies de helft over is.
hebraïst:	kenner van de Hebreeuwse taal, waarin het <i>Oude Testament</i> voornamelijk was geschreven.
geelal:	alle materie en energie binnen de hele ruimte-tijd waarin wij bestaan.
hemofilie:	bloederziekte, erfelijke stoornis, waardoor het bloed niet goed kan stollen omdat een stollingsfactor ontbreekt.
hemoglobine:	Grieks: haima = bloed; Latijn: globus = bol; eiwit dat in het bloed van veel <i>organismen</i> voorkomt; geeft bloed een rode kleur; is verantwoordelijk voor het transport van <i>zuurstof</i> en <i>koolstofdioxide</i> door het bloed.
germeneutiek:	Grieks: hermèneus = tolk; kunst van het interpreteren van bijbelteksten.
gerwerkt fossiel:	<i>fossiel</i> dat door bijvoorbeeld <i>erosie</i> of <i>andere activiteit in de aardlagen</i> terecht komt in een 'jongere' <i>aardlaag</i> .
hesperopithecus:	Latijn: 'aap uit de westerse wereld'; of Nebraska-mens; een ooit veronderstelde <i>missing link</i> in de menselijke stamboom, gebaseerd op één enkele tand van een Paraguayaans varkenssoort.
heterozygoot:	een bepaalde <i>genetische eigenschap</i> die wordt bepaald door twee verschillende genen (= allelen) waarvan één afkomstig is van de moeder en één van de vader.

haattheorie:	het idee van een hiaat (Eng. gap) in de tijd tussen Genesis 1:1 en 1:2. Valt onder theorieën die uitgaan van een oude (miljoenen jaren) aarde.
historische wetenschap:	<i>wetenschap die zich bezighoudt met het verleden</i> , zoals geologie, paleontologie en archeologie. Deze wetenschappen steunen op vondsten uit het verleden, die geïnterpreteerd moeten worden. <i>Vooronderstellingen</i> zijn in hoge mate bepalend voor de <i>interpretatie</i> .
hittedood aarde:	over 5 miljard jaar wacht de aarde volgen <i>astronomen</i> de hittedood. De zon zal opzwellen tot een rode reus. De <i>temperatuur</i> op aarde loopt op tot ruim 1200 graden Celsius, waardoor de <i>atmosfeer</i> en oceanen verdampen en de <i>aardkorst</i> smelt.
hittedood heelal:	over 10 miljard jaar, als alle sterren zijn uitgedoofd of geëxplodeerd vallen planetenstelsels en sterrenstelsels uiteen en alle dode objecten verspreiden zich door de ruimte. De temperatuur in het heelal ligt dan rond het <i>absolute nulpunt</i> .
hominide:	of oermens, veronderstelde voorouder, van met name het geslacht australopithecus, die in enkele hondduizenden jaren zou zijn evolueerd huidige mens,
homo erectus:	Latijn: ‘rechttopgaande persoon of mens’; een gewone <i>mens</i> , hoort volgens de modernste classificaties bij <i>homo sapiens</i> .
homo habilis:	Latijn: ‘handige mens’; samenraapsel van mensen (<i>homo erectus</i>) en apen (<i>australopithecus</i>); geen geldige classificatie.
homo sapiens:	Latijn: ‘wetende mens’; classificatie voor de nu levende <i>mens</i> , is onder meer in staat tot abstract denken en heeft emotie.
homo sapiens neanderthalensis:	of Neanderthaler; uitgestorven <i>mensenras</i> , voor het eerst aangetroffen in het Duitse Neanderthal; leed naar alle waarschijnlijkheid aan <i>arthritis</i> en <i>rachitis</i> .
horizonprobleem:	de <i>temperatuur</i> van de <i>kosmische achtergrondstraling</i> is in alle richtingen 2,73 kelvin; de afstand van 26 miljard <i>lichtjaar</i> is te groot om in de 13,7 miljard jaar –die sinds de <i>oerknal</i> zouden zijn verlopen– door het <i>licht</i> te overbruggen.
humanisme:	het geloof in de mens, die zijn eigen leven kan inrichten zonder rekening te houden met God.
hydrosfeer:	Grieks: hydros = water, sphaira = bol; alle oceanen, zeeën, rivieren, ijs, sneeuw en grondwater.
hypothese:	Grieks: hupóthese = veronderstelling: aanname of een stelling die nog niet bewezen is; is het beginpunt van een <i>theorie</i> , verklaring of afleiding.
huwelijk:	echtelijke verbintenis tussen één man en één vrouw (zoals gedefinieerd in Genesis 2:24, Markus 10:16).
ichthyosaurus:	vermoedelijk <i>uitgestorven</i> dolfijn, lijkt sterk op de nu onlangs uitgestorven Chinese rivierdolfijn.
iguanodon:	Grieks: ‘hagedissentand’; grote viervoetige plantenetende <i>dinosauriër</i> met scherpgepunte stekel aan de voorpoten.
ijken:	bepalen van de nauwkeurigheid van een meetmethode door deze te vergelijken met een bekende standaard van hogere nauwkeurigheid

ijskap:	koepelvormige, aaneengesloten ijsmassa van grote omvang.
ijstijd:	<i>geologisch</i> tijdvak waarin omvangrijke landijsbedekkingen of <i>ijsskappen</i> voorkomen; waarschijnlijk in de 700 jaar die volgden op de <i>zondvloed</i> .
inflatietheorie:	scenario, waarbij het <i>heelal</i> in een extreem korte tijd –tussen 10^{-35} en 10^{-33} seconde na de <i>oerknal</i> – exponentieel vele malen sneller dan het licht uitzette van diameter van een <i>proton</i> tot een diameter van miljarden <i>lichtjaren</i> .
instabiel isotoop:	<i>isotoop</i> dat na verloop van tijd <i>radioactief verval</i> t.
instinct:	of oerdrift; genetisch vastgelegd gedragspatroon, waarbij ervaring of leren geen rol speelt.
inteelt:	het verkrijgen van nakomelingen uit nauw aan elkaar verwante individuen, zoals neven en nichten; resulteert bij mensen in een hoog aantal miskramen en afwijkingen.
interglaciaal:	veronderstelde periode tussen twee <i>ijstijden</i> .
interpretatie:	verklaring of uitlegging van een <i>waarneming of feit</i> ; hierbij zijn <i>vooronderstellingen</i> doorslaggevend
intrusieve begraving:	begraving in spleten die verschillende <i>aardlagen</i> diep zijn.
ion:	een <i>atoom</i> of cluster van atomen die elektrisch geladen zijn door <i>elektronentekort</i> of -overschot.
isochroon:	Grieks: iso = gelijk, chronos = tijd; <i>gesteenten</i> met dezelfde ouderdom, <i>aardlagen</i> die gelijktijdig zijn afgezet.
isotoopconcentratie:	hoeveelheid <i>isotoop</i> in een hoeveelheid <i>monster</i> materiaal
isotoopdatering:	<i>radiometrische datering</i>
isotopen:	Grieks: isos = gelijk en topos = plaats; <i>atomen</i> met hetzelfde aantal <i>protonen</i> maar met meer of minder <i>neutronen</i> in de kern zijn verschillende isotopen van hetzelfde <i>element</i> .
jaarringen:	<i>groeiringen</i>
jaarringonderzoek:	<i>wetenschap</i> die houten voorwerpen of <i>archeologische</i> vondsten dateert aan de hand van <i>groeiringen</i> in de voorwerpen.
Java-mens:	<i>Pithecanthropus</i> ; sterk betwijfelde vondst van waarschijnlijk een menselijk dijbeen, enkele tanden van waarschijnlijk oeran oetan en schedeldeel van onbekende afkomst (van verschillende plekken) dat ooit door evolutionisten als ontbrekende schakel in de menselijke evolutie werd beschouwd maar nu niet meer.
JEDP-hypothese:	of documentairehypothese; weerlegde <i>theorie</i> dat de eerste vijf bijbelboeken samengesteld zijn door Ezra (eindredacteur) uit vier vermeende bronnen: Jahwist, Elohist, Deuteronomist en Priester-codex, in de periode van 950-450 voor Christus.
jongeaardecreationisme:	de opvatting dat de aarde geschapen is in zes letterlijke dagen en dat de aarde een ouderdom heeft tussen de 10.000 en 6000 jaar.
jongeaardemodel:	<i>wetenschappelijk model</i> dat uitgaat van de ouderdom van <i>aardlagen</i> zoals blijkt uit de <i>bijbelse tijdrekening</i> .

Jupiter:	vijfde <i>planeet</i> van ons <i>zonnestelsel</i> , om de <i>zon</i> draaiend in een baan tussen die van de <i>Mars</i> en <i>Saturnus</i> ; heeft 63 manen. Jupiter bevindt zich gemiddeld op 778,41 miljoen km van de zon en heeft 11,86 aardse jaren nodig om een omloop rond de zon te voltooien.
kaderopvatting:	gedachte dat Genesis 1 slechts een literair instrument is om de schepping begrijpelijk te maken door er een verhaal van te maken op basis van de Israëlitische week die bestond uit zes werkdagen plus een rustdag; 'dag' moet niet letterlijk worden genomen, de schepping kan veel langer hebben geduurd. Valt onder <i>oudeaardecreationisme</i> .
Kaïn:	Hebreeuws: 'speer'; oudste zoon van <i>Adam</i> en <i>Eva</i>
kalibreren:	<i>ijken</i>
kalium:	scheikundig <i>element</i> met symbool K en <i>atoomnummer</i> 19, metaal, er bestaan twee <i>stabiele isotopen</i> : kalium-39 en kalium-41 en één <i>instabiele</i> : kalium-40.
kalium-40:	<i>instabiel moederisotoop</i> in de <i>kalium-argonvervalreeks</i> ; wordt gebruikt om de ouderdom van gesteenten te bepalen.
kannibalisme:	Caribisch: canibal = 'moedig man'; het eten van individuen van dezelfde soort (<i>rang</i>).
kelvin:	temperatuurschaal waarbij 0 Kelvin overeenkomt met -273,15 graden Celsius. 0 Kelvin is het absolute nulpunt.
kerkvader:	vroege invloedrijke theologen en schrijvers in de christelijke kerk.
kernfusiereactie:	<i>fusiereactie</i> , <i>reactie tussen de kernen van 2 of meerdere atomen die versmelten tot 1</i>
kernreactie:	proces waarbij de <i>atoomkern</i> van samenstelling verandert, waardoor een ander <i>isotoop</i> of <i>element</i> kan ontstaan.
kieuwspleet:	<i>farynxboog</i>
King James-version:	Engelse Bijbelvertaling uit 1611, gepubliceerd op last van koning James I van Engeland; officiële Engelse bijbel na vaststelling van de nodige problemen in eerder versies.; heet ook wel Authorized Version.
klastisch:	Grieks: klasein = breken; <i>gesteente</i> of <i>sediment</i> dat bestaat uit fragmenten van verweerd en <i>geërodeerd</i> gesteente.
koepelmodel:	<i>koepeltheorie</i>
koepeltheorie:	<i>creationistische theorie</i> , veronderstelt een dampkoepel die voor de <i>zondvloed</i> een <i>broeikaseffect</i> veroorzaakte; hierdoor zou op de hele aarde of het grootste gedeelte daarvan een aangenaam subtropisch klimaat hebben geheerst; zelfs op de polen, waar nu ijs is.
kooldioxide:	<i>koolstofdioxide</i>
koolstof:	scheikundig <i>element</i> met symbool C en <i>atoomnummer</i> 6 niet-metaal, komt onder meer voor in de vorm van houtskool, grafiet en diamant. Het komt voor in de <i>stabiele isotopen</i> koolstof-12 en koolstof-13 en in de <i>instabiele isotopen</i> koolstof-11 en <i>koolstof-14</i> .
koolstof-14:	<i>radioactief koolstof-isotoop</i> ; wordt in de <i>atmosfeer</i> voortdurend aangemaakt door <i>kernreacties</i> veroorzaakt door <i>kosmische straling</i> .

koolstof-14-methode:	<i>datering op basis van radioactief koolstof.</i>
koolstofdatering:	methode van <i>radiometrische datering</i> waarmee de ouderdom van organisch materiaal en resten van <i>biologische</i> oorsprong wordt bepaald met behulp van de <i>isotoop</i> koolstof-14; wetenschappers achten de methode bruikbaar tot een ouderdom van 75.000 jaar.
koolstofdioxide:	kleurloos en reukloos gas met de chemische formule CO ₂ ; komt van nature in de <i>atmosfeer</i> voor.
kosmische straling:	hoog-energetische <i>radioactieve straling</i> uit de <i>kosmos</i> , zoals <i>alfa-</i> , <i>bèta-</i> en <i>gammastraling</i> .
kosmische achtergrondstraling:	<i>achtergrondstraling (kosmische)</i>
kosmogonie:	Grieks: kosmos = wereld, gonos = verwekken; tak van de astrofysica die zich bezighoudt met de studie van het ontstaan van het <i>heelal</i> ; levert een verhaal over hoe het heelal is ontstaan, zie ook <i>oerknal</i> en <i>schepping</i> .
kosmologie:	Grieks: kosmos = wereld, logia = woord, leer; wetenschap die de structuur en ontwikkeling van het heelal bestudeert.
kosmologisch principe:	<i>aanname</i> in de <i>kosmologie</i> dat het heelal op grote schaal er in alle richtingen hetzelfde uitziet (isotroop) en dat het op iedere plaats dezelfde eigenschappen bezit (homogeen).
kosmos:	Grieks: <i>heelal</i> of universum
landbrug:	tijdelijke verbinding tussen twee <i>continenten</i> waarover <i>soorten</i> van zowel dieren als planten zich over kunnen verplaatsen om nieuwe gebieden te koloniseren.
lava:	gesteente in vloeibare vorm aan het aardoppervlak of op de zeebodem.
lengtegraad:	samen met de breedtegraad een geografische positieaanduiding in bolcoördinaten; de lengtegraad is de hoek tussen het vlak door een punt en de omwentelingsas van het bolvormig lichaam en het vlak door de nulmeridiaan.
licht:	de voor het menselijk oog waarneembare deel van <i>elektromagnetische straling</i>
lichtjaar:	afstand die het <i>licht</i> in één jaar aflegt
lichtsnelheid:	300.000 kilometer per seconde (in vacuüm); exacte waarde nu is 299.792,458 km/s.
lithosfeer:	Grieks: lithos = steen, sphaira = bol; het buitenste gedeelte van de vaste aarde en is ongeveer 80 km dik; de aardkorst is een deel van de lithosfeer.
logica:	manier om een sluitend bewijs te formuleren door een juiste opeenvolging van <i>oorzaak en gevolg</i> .
lood:	scheikundig <i>element</i> met symbool Pb en <i>atoomnummer</i> 82; metaal, er bestaan drie <i>stabiele isotopen</i> : <i>lood-206</i> , <i>lood-207</i> en <i>lood-208</i> .
lood-206:	<i>stabiel dochterisotoop</i> in de <i>uranium-238-lood-206</i> vervalreeks.
lood-207:	<i>stabiel dochterisotoop</i> in de <i>uranium-235-lood-207</i> vervalreeks.

Luther, Maarten:	(1483-1546); reformator; predikant en hoogleraar te Genève; bekend door onder meer zijn 95 stellingen en zijn Tafelgesprekken.
Lyell, Charles:	(1797–1875); Brits advocaat, <i>geoloog</i> en <i>paleontoloog</i> , bekend om het verspreiden van het <i>uniformitarianisme</i> onder het grote publiek door de boeken die hij schreef; belangrijk aanhanger van de <i>evolutietheorie</i> .
Ma:	<i>mega-annum</i>
mabbul:	Hebreeuws: <i>zondvloed</i> , grote vloed, <i>cataclysm</i>
macro-evolutie:	veronderstelde <i>evolutie</i> van minder ontwikkeld tot meer ontwikkeld organisme (bijvoorbeeld protozoa tot mens), waarbij door mutaties <i>genetische informatie</i> zou moeten ontstaan. Dit in tegenstelling tot micro evolutie die uitgaat van ontwikkeling binnen te geschapen grenzen.
magma:	vloeibare gesteente dat zich onder het aardoppervlak bevindt.
magnetische omkering:	verschijnsel dat de <i>magnetische polen</i> op aarde van positie wisselen; lange tijd bevindt de magnetische zuidpool zich al op de geografische noordpool.
magnetische oriëntatie:	actuele richting van het <i>aardmagnetisch veld</i> .
magnetische polariteit:	richting van het <i>aardmagnetisch veld</i> , zoals waargenomen in <i>gesteenten</i> van de <i>mid-oceanische rug</i> .
magnetische pool:	plaats op aarde waar de <i>aardmagnetische</i> werking het sterkst is.
magnetische veldwisseling:	<i>magnetische omkering</i>
magnetosfeer:	de invloedzone van het <i>aardmagnetisch veld</i> in de ruimte, die vele duizenden kilometers ver in de ruimte reikt.
maiasaurus:	Grieks: 'goede moederhagedis'; grote plantenetende eendensnaveldinosauriër (hadrosauriër).
manipuleren:	het bedriegelijk inpassen van meetgegevens in de gangbare <i>theorie</i> op basis van <i>vooronderstellingen</i> .
Mars:	vierde <i>planeet</i> van ons <i>zonnestelsel</i> , om de <i>zon</i> draaiend in een baan tussen die van de <i>Aarde</i> en <i>Jupiter</i> ; heeft twee manen, Phobos en Deimos. Mars bevindt zich gemiddeld op 230 miljoen km van de zon en heeft 687 aardse dagen nodig om een omloop rond de zon te voltooien.
materialisme:	filosofie die de werkelijkheid herleidt tot <i>materie</i> . Het 'zijn' brengt uiteindelijk het 'denken' voort.
materie:	alles wat bestaat uit een <i>stof</i> , materiaal.
meetmethode:	systematische opeenvolging van handelingen en processen, waarmee gemeten wordt.
mega-annum:	tijdperiode van 1 miljoen jaar.
megalosaurus:	Grieks: megalos = groot, sauros = hagedis; grote vleesetende <i>dinosauriër</i> , die op zijn achterpoten liep.
megapnosaurus:	Grieks: mega = groot, apnoos = niet ademend, sauros = hagedis; of syntarsis; vleesetende, waarschijnlijk in kudden jagende <i>dinosauriër</i> .

melanine:	donkerbruinachtig pigment dat in melanocyten, specifieke cellen in onze huid, aangemaakt wordt onder invloed van UV licht; twee typen: eumelanine is erg donker bruin, feomelanine is meer roodachtig.
melkwegstelsel:	benaming van het <i>sterrenstelsel</i> van middelmatige grootte, waarin ons <i>zonnestelsel</i> zich bevindt; vanaf de aarde is dit balkspiraalstelsel zichtbaar als lichtende band die de hemel omspant; bestaat uit minstens 200 miljard sterren.
mens:	Door <i>God</i> op de zesde <i>scheppingsdag</i> geschapen 'naar Gods beeld en gelijkenis', om als plaatsvervanger van God op aarde te heersen.
Mercurius:	eerste <i>planeet</i> van ons <i>zonnestelsel</i> , om de <i>zon</i> draaiend in een baan tussen de zon en de baan van <i>Venus</i> ; heeft geen manen. Mercurius bevindt zich op maximaal 70 miljoen km van de zon en heeft 88 aardse dagen nodig om een omloop rond de zon te voltooien.
merisme:	stijlfiguur waarbij een geheel wordt aangeduid door enkele extremen of enkele bestanddelen op te noemen.
mid-oceanische rug:	langgerekt hoger gelegen gedeelte van de bodem van een oceaan; doordat de <i>tektonische platen</i> hier van elkaar af bewegen, is voortdurend <i>magma</i> nodig om de ontstane spleet op te vullen.
mineraal:	stof die in vaste vorm in de vrije natuur voorkomt meestal in kristalvorm.
missing link:	ontbrekende schakel, veronderstelde <i>overgangsvorm</i> .
mitochondriaal DNA:	<i>mtDNA</i> is klein ringvormig DNA dat zich niet in de <i>celkern</i> bevindt, maar in de mitochondriën van de cel; erft uitsluitend over via de vrouwelijke lijn en gaat dus niet over met het sperma of stuifmeel.
model:	schematische voorstelling, beschrijving of nabootsing van de werkelijkheid.
moederisotoop:	oorspronkelijke <i>instabiel isotoop</i> dat <i>radioactief verval</i> t tot een <i>dochterisotoop</i> .
moleculaire homologie:	Grieks: homologein = gelijkheid; overeenkomst in molecuulstructuur
moleculaire stof:	<i>materie</i> die bestaat uit <i>moleculen</i> die allemaal dezelfde atoomopbouw bezitten.
molecuul:	het kleinste deeltje van een <i>moleculaire stof</i> dat nog alle chemische eigenschappen van die stof bezit; is opgebouwd uit atomen die in een vaste rangschikking van chemische bindingen met elkaar verbonden zijn.
monogamie:	Grieks: monos = één, gamos = huwelijk; het gehuwd zijn met één persoon.
monopool:	<i>hypothetisch</i> elementair deeltje dat één magnetische pool bevat, of een noord- of een zuidpool, niet allebei tegelijk.
monopoolprobleem:	als de <i>oerkrachttheorie</i> voldoet aan de natuurkundige vergelijkingen van Maxwell, zouden er veel magnetische <i>monopolen</i> moeten voorkomen in het <i>heelal</i> ; tot op heden is er echter geen monopool gevonden.
monster:	hoeveelheid materiaal, bestemd voor <i>wetenschappelijk</i> onderzoek.
moraal:	of zeden; handelingen en gedragingen die als correct en wenselijk worden gezien, specifiek: die voldoen aan de <i>Tien geboden</i> .

morene:	door schuivend <i>landijs</i> of gletscher getransporteerd en gededponeerd gesteentegruis.
mutatie:	verandering in de <i>genetische informatie</i> die leidt tot een ander <i>fenotype</i> en tot <i>degeneratie</i> .
mutatiedefect:	minder gunstige erfelijke eigenschap verkregen door <i>mutatie</i> van het <i>genotype</i> .
mutualisme:	vorm van <i>symbiose</i> , waarbij beide organismen voordeel hebben van die interactie.
mythe:	Grieks: mythos = gesproken woord, verhaal; oorspronkelijk: heilig, overgeleverd verhaal van een volk over zijn herkomst en godsdienst; tegenwoordig: een als waar aangenomen verzinsel of broodje-aap-verhaal, fabeltje of sprookje.
naturalisme:	filosofische stroming, die voortbouwt op het <i>materialisme</i> en het <i>pragmatisme</i> , en die de oorsprong van het <i>heelal</i> en alle gebeurtenissen daarin beschouwt als een natuurlijk gebeuren, zonder ingrijpen van een hogere macht.
natuurlijke variatie:	verscheidenheid aan kenmerken binnen één diersoort of plantensoort.
natuurlijke selectie:	<i>organismen</i> die beter in hun omgeving passen, hebben meer kans om te overleven en voor nakomelingen te zorgen dan minder goed aangepaste <i>organismen</i> . Het best aangepaste <i>genotype</i> zal overleven en steeds meer de overhand nemen in de populatie, de zogenaamde <i>survival of the fittest</i> .
natuurkunde:	<i>wetenschap</i> die eigenschappen onderzoekt van <i>materie</i> , voorzover hierbij geen <i>scheikundige</i> veranderingen optreden.
natuurwet:	regelmatigheid of wetmatigheid ontdekt uit natuurverschijnselen, <i>wetenschappelijke wet</i>
neanderthaler:	<i>Homo sapiens neanderthalensis</i> , uitgestorven 'menserras', voor het eerst aangetroffen in het Duitse Neanderthal; leed naar aller waarschijnlijkheid aan <i>arthritis</i> en <i>rachitis</i> .
Nebraskamens:	<i>hesperopithecus</i>
nephesh chayyah:	Hebreeuws: levende ziel, schepsel dat ademt.
nephilim:	Hebreeuws: 'gevallen'; reuzen ontstaan door vermenging van de bene ha'elohim = 'de zonen van God' met vrouwen uit het nageslacht van Kaïn.
Neptunus:	achtste en laatste <i>planeet</i> van ons <i>zonnestelsel</i> , om de <i>zon</i> draaiend in een baan na die van <i>Uranus</i> ; heeft 13 manen. Neptunus bevindt zich gemiddeld op 4498 miljoen km van de zon en heeft 164,89 aardse jaren nodig om een omloop rond de zon te voltooien.
neutrino:	ongeladen subatomair, elementair deeltje met een rustmassa van nagenoeg nul; gaat bijna ongehinderd door gewone <i>materie</i> heen; ontstaat bij kernreacties.
neutron:	subatomair deeltje zonder elektrische lading dat voorkomt in <i>atoomkernen</i> .
neutronenster:	eindstadium van een <i>supernova</i> .

Nieuwe Testament:	deel van de <i>Bijbel</i> (Matthéüs tot en met <i>Openbaring</i>), dat geschreven is in het begin van onze jaartelling. Bevat de geschiedenis van Christus' geboorte, leven en dood en het ontstaan van de christelijke kerk; daarnaast bevat het brieven van apostelen aan toenmalige christelijke gemeenten, die een universele strekking hebben voor leer en leven van elke Christen.
Noach:	stamvader van alle huidige mensen, doordat hij met zijn gezin de <i>zondvloed</i> overleefde in de <i>ark</i> , die hij in opdracht van God moest bouwen.
nucleotide:	eiwitstructuur, bouwsteen voor <i>DNA of RNA</i> ; 4 soorten coderende eiwitten bekend: <i>adenine</i> (A), <i>cytosine</i> (C), <i>guanine</i> (G) en <i>thymine</i> (T) (in het geval van RNA, uracil i.p.v. thymine).
objectieve wetenschap:	onbevooroordeelde <i>wetenschap</i> ; dit gaat grotendeels op voor de <i>technische wetenschap</i> , maar is een contradictio in terminis voor elke <i>historische wetenschap</i> die in hoge mate is gebaseerd op <i>vooronderstellingen</i> .
ocean:	Grieks: okeanos = wereldzee; zelfstandige wereldzee tussen de <i>continenten</i> .
oerknal:	of <i>Big Bang</i> ; populaire benaming van de kosmologische theorie die veronderstelt dat 13,7 miljard jaar geleden het heelal ontstond uit een <i>singulariteit</i> ; tegelijkertijd met de oerknal zouden ruimte en tijd zijn ontstaan; kent drie onoplosbare problemen: het <i>horizonprobleem</i> , het <i>vlakheidsprobleem</i> en het ontbreken van de <i>magnetische monopool</i> ; de <i>inflatietheorie</i> is aangewend als verklaring.
oertype:	oorspronkelijk geschapen diertype, de Bijbel spreekt over geschapen 'naar zijn aard'.
onherleidbaar complex:	een niet te vereenvoudigen systeem, een zodanig <i>complex systeem</i> , dat onmogelijk spontaan kan ontstaan.
ontogenese:	ontwikkeling van het individu
ontogenie recapituleert fylogenie:	<i>biogenetische wet</i>
oorzaak en gevolg:	alles wat een begin heeft, heeft een oorzaak.
Openbaring:	laatste bijbelboek, een verschijning van God of door God (of Heilige Geest) medegedeelde en uitgelegde gebeurtenis.
oppervlaktewater:	vloeibaar water aan de oppervlakte van de <i>planeet</i> , zoals in <i>oceanen</i> , zeeën en meren.
organisme:	een levend wezen met een eigen metabolisme (stofwisseling). De mens, planten, dieren, schimmels, en bacteriën zijn organismen.
osmose:	vloeistofstroom door celwand of membraam, die wel de vloeistof (in geval van lichaamcel is dat water) doorlaat maar niet de opgeloste zouten.
oudearde-creationisme:	opvatting van de dagen van Genesis 1 niet letterlijk moeten worden opgevat; er zijn verschillende stromingen o.a. <i>dag-periodetheorie</i> , <i>hiaattheorie</i> , <i>kadertheorie</i> , <i>progressief creationisme</i> en <i>restitutietheorie</i> . Al deze stromingen proberen op een of andere manier het idee van miljoenen jaren te verbinden aan het scheppingsverhaal uit Genesis en gaan daarbij niet uit van een historisch-grammaticale lezing van de tekst

oude aardemodell:	<i>wetenschappelijk model</i> dat uitgaat van hoge ouderdom van aardlagen en dat geaccepteerd wordt door de meerderheid van de wetenschappers.
ouderdomsbepaling:	<i>dateren</i>
ouderisotoop:	<i>moederisotoop</i>
Oude Testament:	deel van de <i>Bijbel</i> (<i>Genesis</i> tot en met <i>Maleachi</i>), dat geschreven is van 3500 tot 400 voor Christus. Bevat de universele oorsprongsgeschiedenis en de geschiedenis van het Joodse volk; daarnaast wijst het Oude Testament heen naar Christus die komen zou; het Oude Testament heeft een universele strekking voor leer en leven van elke Christen.
overgangsfossiel:	fossiele <i>overgangsvorm</i>
overgangsvorm:	veronderstelde tussenvorm die noodzakelijkerwijs moeten bestaan om de <i>macro-evolutie</i> mogelijk te maken, ook <i>missing link of ontbrekende schakel</i> genoemd.
overleving van de sterkste:	Engels: <i>survival of the fittest</i> . Overleven van de meest geschikte zou een betere vertaling van de Engels term zijn.
oviraptor:	Latijn: ovis = ei, raptor = rover; uitgestorven type <i>dinosauriër</i> .
paleomilieu:	de veronderstelde leefomgeving van uitgestorven soorten.
paleontologie:	Grieks: palaios = oud, is de <i>wetenschap</i> die de ontwikkeling van het leven op aarde in het <i>geologisch</i> verleden, gebaseerd op alle <i>fossiele</i> resten bestudeert; bestudeert ook de afstamming en verwantschap van uitgestorven soorten met nu levende <i>organismen</i> , hun leefomgeving (<i>paleomilieu</i>) en de <i>chronologie</i> van de <i>geologische</i> geschiedenis van de aarde.
panspermia:	opvatting dat leven per ongeluk naar de aarde is gedreven of met opzet hier naar toe is gestuurd door buitenaardse wezens.
parallisme:	woord- of zinshering met andere woorden.
paradigma:	Grieks: parádeigma = voorbeeld; samenhangend stelsel van <i>modellen</i> en <i>theorieën</i> die de invalshoek vormen om de werkelijkheid te onderzoeken en te beschrijven.
peklende:	<i>uraninet</i> , mineraal waaruit radium en uranium gewonnen worden
pekingmens:	<i>sinantropus</i> , ooit gezien als een aapmens maar nu geherclassificeerd als <i>homo erectus</i> .
Peleg:	zoon van Heber (<i>Genesis 10:25</i>); in zijn dagen werd de aarde verdeeld: óf de <i>continenten</i> scheidden toen vaneen, óf in zijn dagen had de <i>spraakverwarring</i> plaats.
periodiek systeem:	overzicht waarin de <i>elementen</i> zijn geordend op basis van overeenkomstige eigenschappen.
permafrost:	verschijnsel dat in bepaalde gebieden nabij de polen en in het hooggebergte de ondergrond nooit helemaal ontdooit.
Pitdownmens:	<i>eoanthropus</i>

pithecanthropus erectus:	Grieks en Latijn: 'rechtlopende aapman'; of Java-mens; prehistorische <i>mens</i> , wordt nu in <i>evolutionistische</i> kringen beschouwd als volledig mens en <i>Homo erectus</i> genoemd.
planeet:	een hemellichaam dat zich in een baan rond een ster bevindt, genoeg massa heeft om nagenoeg rond te zijn en de omgeving van haar baan schoongeveegd heeft van andere objecten.
plaattektoniek:	<i>platentektoniek</i>
platentektoniek:	<i>wetenschappelijke theorie</i> , die onder meer de geografische ligging van <i>continenten</i> , gebergten en oceanen verklaart, en de plaatsen waar aardbevingen en <i>vulkanisme</i> voorkomen; Volgens de theorie bewegen <i>tektonische platen</i> of schollen onafhankelijk van elkaar over het aardoppervlak, door stromingen in de <i>aardmantel</i> . Onderscheiden in <i>divergente</i> , <i>transforme</i> en <i>convergente</i> bewegingen.
Pleistoceen:	periode die in de gangbare datering 2,588 miljoen (<i>Ma</i>) tot 11,56 duizend jaar geleden plaatshad.
plesiosaurus:	Grieks: plesios = verwant aan , sauros = hagedis; groep uitgestorven zeereptielen.
plooiing:	vervorming van oorspronkelijk horizontale <i>aardlagen</i> .
Pluto:	dwergplaneet, voormalige negende <i>planeet</i> van ons <i>zonnestelsel</i> , om de <i>zon</i> draaiend in een sterk elliptische baan; heeft 3 manen. Pluto bevindt zich gemiddeld op 59068 miljoen km van de zon en heeft 248 aardse jaren nodig om een omloop rond de zon te voltooien.
poëzie:	een literair genre dat uit gedichten bestaat.
polygamie:	Grieks: poly = meer, gamos = huwelijk; het gehuwd zijn met meer dan één persoon tegelijk.
polystraatfossielen:	fossielen die door meerdere <i>afzettinglagen</i> heensteken.
populatie:	groep <i>organismen</i> van dezelfde soort die niet in tijd of plaats van elkaar gescheiden zijn en theoretisch met elkaar kunnen voortplanten.
pragmatisme:	wetenschappelijke stroming die erdoor gekenmerkt wordt dat de waarheid van een <i>theorie</i> of een <i>wet</i> daarin bestaat dat ze bevestigd wordt in de praktijk
primaat:	Latijn: primus = eerste; een zoogdier dat tot de apen en mensapen behoort.
progeria:	Grieks: 'sneller oud worden'; verouderingsziekte, abnormale lichaamsontwikkeling met voortijdige verouderingsverschijnselen, waarbij vanaf de geboorte rimpels en grijs haar ontstaan. synoniem: ziekte van Hutchison-Gilford
progressief creationisme:	de gedachte dat God schiep over lange perioden. Valt onder <i>oudeaardecreationisme</i> .
proton:	een subatomair deeltje met een positieve elektrische lading; aantal protonen van de <i>atoomkern</i> bepaalt de chemische eigenschappen van dat <i>atoom</i> en welk chemisch element het is.
positron:	het antideeltje van het <i>elektron</i> ; heeft dezelfde massa, maar een tegengestelde positieve lading.

psittacosaurus:	Grieks: 'papegaaireptiel'; redelijk kleine plantenetende <i>dinosauriër</i> met sterk gekromde snavel, lijkend op een papegaaisnavel.
pterosaurus:	Grieks: pteron = vleugel, sauros = hagedis; <i>uitgestorven</i> groep warmbloedige visetende vliegende <i>reptielen</i> met schubben aan de poten en het lichaam en de vleugels bedekt met haren.
puimsteen:	poreus, vulkanisch gesteente; door de vele kleine holtes in het gesteente is het zeer licht en kunnen vele soorten puimsteen op water blijven drijven
pulsar:	snel ronddraaiende <i>neutronenster</i> die <i>elektromagnetische straling</i> uitzendt in de vorm van snelle lichtflitsen.
punctuated equilibrium:	<i>evolutionistisch</i> idee om het ontbreken van <i>missing links</i> te verklaren; evolutionaire veranderingen traden zo snel in kleine geïsoleerde populaties op, dat er geen <i>fossielen</i> bewaard zijn gebleven.
raamwerk:	<i>paradigma</i>
raamwerkhypothese:	<i>dag-periodetheorie</i>
rachitis:	of Engelse ziekte; botaandoening, ontstaat door tekort aan vitamine D en calcium.
radioactief:	in staat om <i>radioactieve straling</i> uit te zenden
radioactief koolstof:	<i>koolstof-14</i>
radioactief verval:	<i>kernreactie</i> waardoor <i>atomen</i> zonder invloed van buitenaf, spontaan veranderen in andere atomen. Dit gebeurt meestal met <i>instabiele isotopen</i> . Onderscheiden in <i>alfaverval</i> , <i>bètaverval</i> en <i>gammaverval</i> .
radioactieve straling:	vrijkomen van ioniserende straling, veroorzaakt door <i>radioactief verval</i> , kernsplitsing of kernfusie, hoge temperatuur, of onder invloed van elektriciteit; bestaat uit <i>elektronen</i> of <i>positronen</i> (<i>alfaverval</i>), <i>protonen</i> (<i>bètaverval</i>) of hoogenergetische elektromagnetische straling (<i>gammaverval</i>); kunnen schade veroorzaken aan levend weefsel.
radioactiviteit:	tijdens <i>radioactief verval</i> zenden <i>isotopen</i> <i>radioactieve straling</i> uit
radio-isotoopdatering:	<i>radiometrische datering</i>
radiokoolstofanalyse:	<i>radiometrische datering</i> van <i>koolstof-14</i>
radiometrische datering:	<i>wetenschappelijke</i> methode om de ouderdom van <i>aardlagen</i> en <i>fossielen</i> te bepalen door middel van de kennis van de halfwaarde tijd van een radioactief element; door grote spreiding in de resultaten en niet verifieerbare aannames meestal niet betrouwbaar.
radiometrische leeftijd:	veronderstelde ouderdom van <i>gesteenten</i> of <i>fossielen</i> , bepaald met <i>radiometrische datering</i> .
ramapithecus:	Latijn: 'takkenap'; ook Sivapithecus genoemd; ooit door evolutionisten aangevoerd aan evolutionaire voorouder van de mens, wordt nu beschouwd als uitgestorven type orang-oetan.
rang (taxonomie):	hiërarchische verdeling binnen de taxonomie. Volgens de meest gebruikelijke verdeling van International Code of Zoological Nomenclature (ICZN) van globaal naar specifiek: rijk, stam, klasse, orde, superfamilie, familie, onderfamilie, stam of tribus, onderstam, genus of geslacht, subgenus of ondergeslacht, soort, ondersoort.

ras:	groep individuen van een soort die zich door bepaalde erfelijke eigenschappen onderscheidt van soortgenoten, bevolkingsgroep, onderscheiden op basis van uiterlijke kenmerken.
rassenleer:	vooronderstelt dat een groep mensen te onderscheiden is op basis van uiterlijke en genetische kenmerken.
Reformatie:	of hervorming; godsdienstige beweging in de 16e eeuw onder leiding van Maarten Luther (Duitsland), Huldrych Zwingli (Zwitserland) en Johannes Calvijn (Frankrijk). Oorspronkelijk was de reformatie bedoeld om de katholieke Kerk van binnenuit te hervormen, maar door de afwijzing van de katholieke leiders vormde zij de Kerk der Reformatie, of de Gereformeerde Kerk.
rein dier:	volgens de <i>Bijbel</i> een zoogdier dat herkauwt en een gespleten hoef heeft, of een vogel die geen vlees- of aaseter is (Leviticus 11, Deuteronomium 14).
relativiteitstheorie:	theorie van Einstein, waarin wordt aangenomen dat zowel massa als energie de vlakke ruimtetijd laten krommen; deze kromming beïnvloed ook de beweging van vrije deeltjes, zoals <i>fotonen</i> .
remes:	Hebreeuws; kruipend gedierte, waarschijnlijk insecten en wormen.
reptiel:	groep van koudbloedige gewervelden, die ademen met behulp van longen.
repenomamus:	Latijn: 'kruipborst'; uitgestorven vleesetend zoogdier.
resistentie:	het vermogen van een organisme om een bepaalde invloed te weerstaan. Meest bekend is ongevoeligheid bij planten voor bestrijdingsmiddelen, of bijvoorbeeld bacteriën tegen antibiotica.
restitutietheorie:	Latijn: restitutio = herschepping; veronderstelt dat na een periode van chaos, God begon met het herscheppen van de aarde, wat zes dagen duurde. Daarom wil men het begin van <i>Genesis</i> 1 ook vertalen met: de aarde werd woest en ledig. Valt onder <i>oude-aarde-creationisme</i> .
ritmiet:	<i>varve</i> -achtige <i>sedimentlaag</i> , afgezet binnen één specifieke geologische periode
röntgenstraling:	<i>elektromagnetische straling</i> met een iets hogere <i>energie</i> dan zichtbaar <i>licht</i> en ultraviolet licht.
rubidium:	scheikundig <i>element</i> met symbool Rb en <i>atoomnummer</i> 37; er bestaan een <i>stabiel isotoop</i> : rubidium-85 en een aantal <i>instabiele</i> waaronder rubidium-87.
rubidium-87:	<i>instabiel moederisotoop</i> in de <i>rubidium-strontiumvervalreeks</i> ; wordt gebruikt om de ouderdom van gesteenten te bepalen.
rudimentair orgaan:	lichaamsdeel waarvan de functie (nog) niet bekend is, van het evolutionisme een orgaan dat een overblijfsel is van het evolutie proces en geen functie (meer) heeft..
ruimtetijd:	of <i>tijdruimte</i> ; <i>model</i> waarin het <i>heelal</i> beschreven wordt met vier dimensies: drie dimensies in ruimte: lengte, breedte en hoogte; één dimensie in tijd.
sabbatsgebod:	Vierde gebod van de Tien Geboden: "Gedenkt den sabbatdag, dat gij dien heiligt. Zes dagen zult gij arbeiden en al uw werk doen; Maar de zevende

dag is de sabbat des HEEREN uws Gods; dan zult gij geen werk doen, gij, noch uw zoon, noch uw dochter, noch uw dienstknecht, noch uw dienstmaagd, noch uw vee, noch uw vreemdeling, die in uw poorten is; Want in zes dagen heeft de HEERE den hemel en de aarde gemaakt, de zee en al wat daarin is, en Hij rustte ten zevenden dage; daarom zegende de HEERE den sabbatdag, en heiligde denzelven.”

Saturnus:	zesde <i>planeet</i> van ons <i>zonnestelsel</i> , om de <i>zon</i> draaiend in een baan tussen die van de <i>Jupiter</i> en <i>Uranus</i> ; heeft 61 manen en karakteristieke ringen. Saturnus bevindt zich gemiddeld op 1426 miljoen km van de zon en heeft 29,45 aardse jaren nodig om een omloop rond de zon te voltooien.
scheikunde:	<i>wetenschap</i> die de samenstelling en bouw van <i>stoffen</i> , de chemische veranderingen die plaatsvinden onder bepaalde omstandigheden bestudeert, en daaruit wetmatigheden afleidt.
schepping:	voortbrengen van het heelal, de aarde en het leven door de HEERE God uit niets in zes <i>scheppingsdagen</i> .
scheppingsdag:	Hebreeuws: be yom of yom = normale letterlijke dag met avond en een morgen (zie <i>Genesis 1</i>)
scheppingsweek:	week bestaande uit de zes <i>scheppingsdagen</i> waarin God alles geschapen heeft, met aansluitend de zevende dag waarin God rustte van zijn werk; dat is de morele basis van het <i>sabbatsgebod</i> .
schijnbare ouderdom:	leeftijd die op basis van <i>uniformitarianistische aannamen</i> wordt bepaald met <i>radiometrische datering</i> .
schollentektoniek:	<i>platentektoniek</i>
schrift:	synoniem voor de <i>Bijbel</i>
scriptura sub scientia:	Latijn, ‘de <i>Schrift</i> onderworpen aan de <i>wetenschap</i> ’, de wetenschap heeft gezag over de Bijbel.
sediment:	<i>afzetting</i> die is afgezet door water of ijs
seismosaurus:	Grieks: seismos = aardbeving, sauros = hagedis; enorm grote planteneterende <i>dinosauriër</i> , met lange staart en lange nek.
selectie:	keuze, zie ook <i>natuurlijke selectie</i>
selectiedruk:	<i>fenotypische</i> effecten die de <i>natuurlijke selectie</i> uitoefent op de genetische variatie binnen een bepaalde populatie van een <i>soort</i> .
semantische disjunctie:	ontoelaatbare betekenis
semantische restrictie:	beperkende betekenis
SETI:	Engels: Search for Extra Terrestrial Intelligence; ruimteonderzoeksprogramma, waarbij van over de hele wereld het heelal wordt afgezocht op zoek naar signalen van buitenaardse wezens.
sikkelcelanemie:	erfelijke aandoening, waarbij een abnormaal gevormd <i>hemoglobine</i> in het bloed wordt gevormd, dat minder <i>zuurstof</i> kan opnemen of transporteren.
silt:	<i>sediment</i> dat bestaat uit deeltjes die groter zijn dan klei, maar kleiner dan zand.

sinanthropus:	Latijn: 'mens uit China'; of Pekingmens; geherclassificeerd als <i>homo erectus</i> .
singulariteit:	punt met oneindig kleine afmetingen en oneindig grote dichtheid, (bijvoorbeeld bij de oerknal) en een oneindig hoge <i>temperatuur</i> .
steenkool:	afzettingen van plantenresten, gevormd in het verleden bij hoge druk en <i>warmte</i> , waarbij tamelijk zuivere <i>koolstof</i> en onder meer aardgas zijn ontstaan.
stegosaurus:	Grieks: stegos = overdekt, sauros = hagedis; overdekte hagedis; <i>dinosauriër</i> met rugplaten; planteneter
stenen tijdperk:	of steentijd; periode dat mensen door verlies van kennis en technologie gebruik gingen maken van de meest simpele stenen werktuigen.
ster:	bolvormig hemellichaam, bestaande uit lichtgevend <i>plasma</i> , veroorzaakt door <i>kernfusiereacties</i> .
sterrenstelsel:	grote verzameling sterren die zich op relatief geringe onderlinge afstand van elkaar bevinden.
Sola Scriptura:	Latijn, 'de <i>Schrift</i> alleen', credo van de Reformatie.
soort:	groep <i>organismen</i> die zich onderling kunnen voortplanten, vruchtbare nakomelingen krijgen en die dit in de natuur ook doen en zich niet vermengen met andere soorten.
specialisatie:	aanpassing aan het leefmilieu, waarbij erfelijke eigenschappen uit de oorspronkelijke minder gespecialiseerde voorouder verloren gaan.
spraakverwarring:	gebeurtenis in Genesis 11:9 beschreven, waardoor de mensheid zich verspreidde over de hele aarde.
stabiel isotoop:	<i>isotoop</i> dat in de natuur voorkomt zonder <i>radioactief</i> te vervallen.
statenvertaling:	eerste officiële Nederlandstalige Bijbelvertaling, rechtstreeks uit het oorspronkelijke Grieks en Hebreeuws; de opdracht voor de vertaling werd in 1618 gegeven op de Synode van Dordrecht; de Staten-Generaal betaalde de vertaling; in 1635 was de Statenvertaling gereed en in 1637 werd ze door de Staten-Generaal geautoriseerd.
stigma:	stempel; het kleverige, bovenste gedeelte van de stamper van de bloem, dat het stuifmeel opneemt.
stikstof:	scheikundig <i>element</i> met symbool N en <i>atoomnummer</i> 7; er bestaan twee <i>stabiele isotopen</i> : stikstof-14 en stikstof-15; de stof stikstof komt voor als N ₂ in de <i>atmosfeer</i> .
stof:	<i>materie</i>
stollingsgesteente:	of magmatische gesteenten; gesteenten die zijn ontstaan door stolling van <i>lava</i> of <i>magma</i> .
stratigrafisch lek:	is waarschijnlijk opgetreden wanneer iets 'jongs' aangetroffen wordt in 'oud' <i>gesteente</i> .
stratum:	<i>aardlaag</i> , <i>afzettingslaag</i>
strontium:	scheikundig <i>element</i> met symbool Sr en <i>atoomnummer</i> 38; er bestaan vier <i>stabiele isotopen</i> : strontium-84, strontium-86, <i>strontium-87</i> , strontium-88.

strontium-87:	<i>stabiel dochterisotoop in de rubidium-strontiumvervalreeks.</i>
subductie:	het proces waarbij tijdens een <i>convergente beweging</i> een <i>oceanische plaat</i> onder een <i>continentale</i> of andere <i>oceanische plaat</i> schuift.
subfyllum:	bepaalde taxonomische <i>rang</i>
supercontinent:	landmassa die meerdere <i>continenten</i> beslaat; veronderstelde supercontinenten uit het verleden zijn Rodinia, Pangea en Gondwana.
supernova:	Latijn: super = groot, nova = nieuw; het verschijnsel waarbij een ster op spectaculaire wijze explodeert; de ster vlamt op met de lichtkracht van honderden miljoenen tot meer dan een miljard zonnen.
survival of the fittest:	<i>overleving van het sterkste</i> of meest aangepaste <i>genotype</i> .
symbiose:	Grieks: syn = samen; biosis = leven; samenleven van twee levensvormen; <i>mutualisme is een bepaalde vorm van symbiose, andere vormen zijn commensalisme en parasitisme.</i>
symbiotische relatie:	<i>symbiose</i>
syntarsus:	Grieks: 'samengesmolten loopbeen'; nieuwe naam: <i>megapnosaurus</i> , Grieks: mega = groot, apnoos = niet ademend, sauros = hagedis; vleesetende, waarschijnlijk in kuddes jagende <i>dinosauriër</i> .
taaislijmziekte:	of cystic fibrosis; overerfbare ziekte, waarbij slijm op diverse plaatsen in het lichaam, zoals de longen en het maagdarmkanaal, abnormaal taai is.
technische wetenschap:	de proces- of operationele <i>wetenschap</i> die zich bezighoudt met reproduceerbare experimentele waarnemingen.
tehom:	Hebreeuws: afgrond, diepte
tektonische plaat:	een gedeelte van de <i>aardkorst</i> dat kan verschuiven ten opzichte van andere gedeeltes; het aardoppervlak bestaat uit zeven grote tektonische platen, en een aantal kleinere.
temperatuur:	de maat voor hoeveelheid beweging van atomen en moleculen.
thalassemie:	zeldzame erfelijke aandoening waarbij rodebloedcellen afwijkend van vorm ontstaan en de zuurstof transport verstoord raakt. met als gevolg ernstige en chronische bloedarmoede.
theïstisch evolutionisme:	het geloof dat Genesis geen informatie geeft over de geschiedenis van het <i>heelal</i> ; de Bijbel geeft enkel aan 'waarom'. De algemene trend in deze leer is dat God een begin heeft geschapen en het evolutie proces. God gebruikte als het ware evolutie..
theologie:	Grieks: Theos = God, logia = woord, leer; letterlijk Godsleer, of studie van God. De term theologie is afkomstig uit de christelijke traditie en wordt daarom overwegend gebruikt voor de (studie van de) geloofsinhoud van het christendom en de Bijbel en daar uitspreken over te doen, maar wordt tegenwoordig ook gebruikt om studie van andere godsdiensten aan te duiden.
theoretisch:	volgens de <i>theorie</i> .
theoretische leeftijd:	veronderstelde ouderdom van <i>gesteenten</i> of <i>fossielen</i> op basis van <i>radiometrische datering</i>

theorie:	geheel van denkbeelden, <i>hypothesen</i> en verklaringen die in onderlinge samenhang worden beschreven. In de <i>wetenschap</i> is een theorie een toetsbaar <i>model</i> ter verklaring van feitelijke <i>waarnemingen</i> .
thermodynamica:	Grieks: <i>thermos</i> = warmte en <i>dynamis</i> = vermogen; is het onderdeel van de natuurkunde dat de wisselwerking bestudeert tussen warmte en arbeid Nulde hoofdwet: systemen die met elkaar in contact staan hebben na verloop van tijd dezelfde temperatuur. Eerste hoofdwet: is de <i>wet van behoud van energie</i> , de totale hoeveelheid massa-energie in het heelal is constant. Tweede hoofdwet: in een gesloten systeem neemt de <i>entropie</i> toe tot een maximum. Derde hoofdwet: alle thermodynamische processen stoppen als de temperatuur het <i>absolute nulpunt</i> nadert.
thymine:	een van de vier basen uit het <i>DNA</i> ; vormt in dubbelstrengs <i>DNA</i> een verbinding met <i>adenine</i> .
tien geboden:	altijd geldende morele wetten, die God Zelf in twee stenen tafelen schreef en aan Mozes gaf op de berg Horeb of Sinai.
tijdruimte:	<i>ruimtetijd</i>
tijdsuitrekking:	of tijdsdilatatie: waarnemer ziet dat zijn eigen tijd sneller loopt dan de tijd elders in het <i>heelal</i> .
till:	<i>sediment</i> bestaande uit gruis, steen en kiezel, achtergelaten in <i>morenen</i> door gletsjers en ijsvlakten.
tilliet:	geconsolideerd gesteente dat gevormd is uit <i>till</i> .
tohu va bohu:	Hebreeuws: 'woest en ledig', <i>Genesis</i> 1:1.
torenbouw van Babel:	geschiedenis uit <i>Genesis</i> 11; de <i>mensen bleven</i> na de <i>zondvloed</i> bij elkaar wonen (tegen het gebod van God om zich te verspreiden) en bouwden een hoog bouwsel, waarschijnlijk een ziggurat als oriëntatiepunt en mogelijk als offerplaats en <i>astronomisch</i> centrum; aanleiding tot de <i>spraakverwarring</i> .
trachee:	zeer klein ademhalingsbuisje bij insecten en duizendpoten.
tracheool:	<i>trachee</i>
transforme beweging:	langs elkaar schuiven van <i>platen</i> door <i>platentektoniek</i> .
transgeneriek paargedrag:	succesvolle kruising tussen families van dieren (<i>rang</i>).
transporterend medium:	wind, water of ijs, dat zorgt voor de verplaatsing van allerlei materiaal zoals grind en stenen
trilobiet:	soort grote pissebed, onderstam (zie <i>rang</i>) van waarschijnlijk tijdens (of vlak na) de <i>zondvloed uitgestorven</i> geleedpotigen; behoren tot de bekendste <i>fossielen</i> .
triceratops:	Grieks: <i>tri</i> = drie, <i>keratos</i> = hoorn, <i>ops</i> = gezicht; driehoorngezicht; <i>dinosauriër</i> met een soort hoornsnavel; planteneter.
tweelingster:	<i>dubbelster</i>
tyrannosaurus:	Grieks: <i>tirannos</i> = tiran, <i>sauros</i> = hagedis; tiranhagedis; enorme vleesetende <i>dinosauriër</i> .

ufo:	Engels: Unidentified Flying Object = niet geïdentificeerd vliegend object, een object, schijnsel of licht in de lucht, dat niet wordt herkend. Sommigen denken dan aan een buitenaards ruimtevaartuig of vliegende schotels..
uitgangspunt:	<i>vooronderstelling</i>
uitspansel:	Hebr.: <i>raqiya</i> = uitspansel; oorspronkelijk: al wat wordt uitgespannen; in de <i>Bijbel</i> vaak opgevat als het <i>heelal</i> ; synoniem voor firmament, hemelgewelf, lucht, zwerk, gesternte, hemelkoepel, stergewelf, sterrenhemel, eindeloze ruimte.
uitsterven:	eindigen van het bestaan van een soort bij de dood van het laatste individu daarvan. Meer dan 99% van alle soorten die ooit geleefd hebben zijn nu uitgestorven.
uniformitarisme:	het geloof dat dezelfde processen in het verleden op dezelfde manier en in hetzelfde tempo plaats hadden als ze in het heden worden waargenomen. Ook wel uniformitarianisme of actualisme.
uraniniet:	of <i>pekblende</i> ; is het belangrijkste <i>uranium</i> -oxideminerale met de chemische formule UO_2 ; is zeer sterk <i>radioactief</i> . mineraal waaruit radium en uranium gewonnen worden.
uranium:	scheikundig <i>element</i> met symbool U en <i>atoomnummer</i> 92; metaal; er bestaan twee <i>instabiele isotopen</i> : <i>uranium-235</i> en <i>uranium-238</i> . De juiste aanduiding van dit metaal is eigenlijk uraan, maar uranium is meer ingeburgerd.
uranium-235:	<i>instabiel moederisotoop</i> in de <i>uranium-235-lood-207vervalreeks</i> ; wordt gebruikt om de ouderdom van gesteenten te bepalen.
uranium-238:	<i>instabiel moederisotoop</i> in de <i>uranium-238-lood-206-vervalreeks</i> ; wordt gebruikt om de ouderdom van gesteenten te bepalen.
Uranus:	zevende <i>planeet</i> van ons <i>zonnestelsel</i> , om de <i>zon</i> draaiend in een baan tussen die van de <i>Saturnus</i> en <i>Neptunus</i> ; heeft 27 manen. Uranus bevindt zich gemiddeld op 2870 miljoen km van de zon en heeft 84,07 aardse jaren nodig om een omloop rond de zon te voltooien.
UV-licht:	Ultra violet licht, voor mensen onzichtbaar licht, dat onder meer zorgt voor bruinkleuring van de huid en voor de aanmaak van vitamine D, Elektromagnetische straling met een golflengte kleiner dan 380 nm.
varve:	<i>sedimentlaag</i> of <i>rithmiet</i> die is gevormd in de loop van één jaar specifieke geologische periode.
VAU:	afk. verdedigings- en aanvalsmechanisme.
vee:	Hebr. <i>behemah</i> = vee, gewervelde landdieren; Hebr. <i>remes</i> = kruipende dieren.
vegetatieve voortplanting:	ongeslachtelijke voortplanting; mogelijk bij de meeste planten en bij sommige dieren.
veldspaat:	Duits: <i>Felsspalt</i> = slijtbare rots; groep gesteentevormende <i>mineralen</i> , met name aluminiumsilicaten, die 60 procent van de <i>aardkorst</i> vormen.
Venus:	tweede <i>planeet</i> van ons <i>zonnestelsel</i> , om de <i>zon</i> draaiend in een baan tussen die van <i>Mercurius</i> en de <i>Aarde</i> ; heeft geen manen. Venus bevindt

zich gemiddeld op 108 miljoen kilometer van de zon en heeft 224,65 aardse dagen nodig om een omloop rond de zon te voltooien.

vervalreactie:	<i>radioactief verval</i>
vervalreeks:	opeenvolgende <i>vervalreacties</i> van <i>radioactieve isotopen</i> tot een <i>stabiel isotoop</i> van een ander <i>element</i> .
vervalsnelheid:	snelheid waarmee het <i>moederisotoop radioactief verval</i> t tot een <i>stabiel dochterisotoop</i> van een andere <i>element</i> .
vervaltijd:	<i>halfwaardetijd</i>
verwantschap, eerste graad:	bloedverwantschap van persoon tot ouders
verwantschap, tweede graad:	bloedverwantschap persoon tot broer of zus
verwantschap, derde graad:	bloedverwantschap persoon tot oom of tante, neef of nicht (kinderen van broer of zus)
verwantschap, vierde graad:	bloedverwantschap persoon tot neef of nicht (kinderen van oom of tante)
vlakheidsprobleem:	dichtheid van het <i>heelal</i> ligt in de buurt van de dichtheid van een <i>vlak heelal</i> ; elke afwijking van een vlak heelal zou leiden tot ineenstorting of eindeloze uitdijning van het heelal; het heelal lijkt geen van beiden te doen.
vlak heelal:	de toestand aangegeven waarin de uitzettingsnelheid van het heelal zodanig is dat zij afneemt naar nul en niet omkeert.
vlees:	Hebr. kolbasar = alle vlees, alles wat adem heeft. Vaak gebruikt als aanduiding van levende dieren.
Von Baer:	grondlegger van de <i>embryologie</i> (1792-1876) was een Baltisch-Duitse <i>bioloog</i> .
Von Baerpatroon:	<i>wet van Von Baer</i>
vooronderstelling:	uitgangspunt bij het verklaren van een <i>waarneming of feit</i> ; ideologisch of godsdienstig gekleurd.
voorzienigheid:	de <i>almachtige</i> en alomtegenwoordige kracht van <i>God</i> , waardoor Hij de hele <i>kosmos</i> met Zijn hand onderhoudt en regeert.
vulkaan:	geologische structuur, meestal een berg, waardoor <i>magma</i> uit de <i>aardmantel</i> het oppervlak van de aarde kan bereiken.
vulkanisch:	veroorzaakt door een <i>vulkaan</i> .
waarneming:	<i>zintuiglijke</i> waarneming; onderscheiden van associëren en <i>interpreteren</i> .
waarnemingshorizon:	onzichtbare grens van waarachter informatie een waarnemer niet meer kan bereiken; de tijd staat daar stil.
watercyclus:	<i>waterkringloop</i>
waterkringloop:	proces waarbij <i>oppervlaktewater</i> verdampt en wolken vormt waaruit neerslag valt; het water stroomt op aarde weg in waterwegen en vormt opnieuw oppervlaktewater, of zakt weg als grondwater.

waterstof:	scheikundig <i>element</i> met symbool H en <i>atoomnummer</i> 1; er bestaan twee <i>stabiele isotopen</i> : waterstof-1 en deuterium-2, en een <i>instabiele isotoop</i> tritium-3; de stof waterstof komt voor als H ₂ in de <i>atmosfeer</i> .
wereldbeeld:	het geheel aan opvattingen over het bestaan van de mens, de wereld en religieuze opvattingen; hangt nauw samen met de <i>vooronderstellingen</i> .
wet van Von Baer:	<i>wetenschappelijke wet</i> die beschrijft dat algemene eigenschappen van een groep <i>organismen</i> in een <i>embryo</i> eerder zichtbaar worden dan de gespecialiseerde eigenschappen; tijdens de ontwikkeling raakt elk embryo van een bepaalde soort steeds meer van een embryo van een andere soort verwijderd.
wetenschap:	is zowel de menselijke kennis als de organisatie die nodig is om deze kennis te vergaren; kan onderverdeeld worden in <i>technische</i> en <i>historische wetenschap</i> .
wetenschappelijk:	volgens de regels van de <i>wetenschap</i> .
wetenschappelijk wereldbeeld:	<i>materialistisch, naturalistisch, uniformitaristisch wereldbeeld</i> , dat impliciet uitgaat van het <i>atheïsme</i> .
wetenschappelijke wet:	ook wel <i>natuurwetten</i> genoemd, zijn vastgestelde wetmatigheden in de natuur of de maatschappij, die als universeel en onveranderlijk worden beschouwd.
wet van behoud van energie:	eerste hoofdwet van de <i>thermodynamica</i>
wit gat:	het <i>hypothetische</i> omgekeerde van een <i>zwart gat</i> ; hemellichaam dat <i>energie, sterren</i> en andere <i>materie</i> uitspuwt
wollemia:	slangenden, een als uitgestorven veronderstelde boomsoort. Kan worden beschouwd als een levend fossiel.
Woord van God:	veel gebruikt synoniem voor de <i>Bijbel</i>
Y-chromosoom:	kort <i>chromosoom</i> ; een van de twee geslachts-chromosomen in de mens; regelt de productie van mannelijke hormonen en codeert voor de ontwikkeling van mannelijke geslachtskenmerken.
zintuiglijk:	(<i>waarneming</i>) met de zintuigen: tast, gevoel, gezicht, smaak en reuk.
zon:	centrum van het zonnestelsel; ster die zich het dichtst bij de aarde bevindt en het helderste object aan onze hemel; gele dwerg,
zonde:	daad van ongehoorzaamheid tegen God, de Schepper en Onderhouder van het <i>heelal</i> .
zondeval:	de daad van ongehoorzaamheid van de eerste mens <i>Adam</i> , waardoor de mensheid van God afviel en daarmee lijden, dood en destructie in het hele <i>universum</i> veroorzaakte (<i>Genesis</i> 3).
zondvloedmodel:	theorie over de zondvloed en de gebeurtenissen die daarmee gepaard gingen, gebaseerd op de bijbelse gegevens.
zondvloed:	wereldwijde overstroming, als straf van God op de bovenmatige zonde en slechtheid in de tijd van Noach, waarbij slechts acht mensen (onder wie <i>Noach</i>) en een aantal dieren behouden werden in de <i>ark</i> (<i>Genesis</i> 7 en 8).
zonnestelsel:	systeem van een ster met datgene wat onder invloed van de zwaartekracht van die ster om de ster heen draait, zoals: planeten,

kometen, planetoïden, etc.; Ons zonnestelsel is de zon met de acht *planeten* die zich in ellipsvormige banen om de zon bewegen.

zonnewind:

geladen deeltjes die ontsnappen van het oppervlak van de zon, bestaande uit *protonen, elektronen, alfadeeltjes* en *ionen*.

zoölogie:

Grieks: *zooion* = dier, *logia* = woord, leer; dierkunde, *wetenschap* die de biologie van dieren bestudeert.

zoutgehalte oceaan:

hoeveelheid zout dat in de oceanen is opgenomen. één liter zeewater bevat ongeveer 35 gram zouten: 24 gram natriumchloride; 5 gram magnesiumchloride; 4 gram natriumsulfaat; 0,7 gram calciumchloride en 0,8 gram magnesiumbromide.

zuurstof:

scheikundig *element* met symbool O en *atoomnummer* 8; er bestaan drie *stabiele isotopen*: zuurstof-16, zuurstof-17 en zuurstof-18 en ongeveer tien *instabiele isotopen*; de stof zuurstof komt voor als O₂ in de *atmosfeer*.

zwaartekracht:

gravitatie

zwart gat:

een hemellichaam of object waarin de massa zó dicht op elkaar geperst is dat geen licht of materia kan ontsnappen als gevolg van sterke *zwaartekracht*.

zwarte energie:

hypothetische energie die verantwoordelijk is voor de uitdijing van het *heelal*.

zwarte materie:

hypothetische onzichtbare materie; nodig om inconsistenties in de *oerknaltheorie* te verklaren.